

BÖLCSESZDOKTORI DISSZERTÁCIÓ

Szántóné Molnár Judit

SZEGED

1984

B 2448

A BELEZNYAY CSALÁD TÖRTÉNETE

A XVIII. SZÁZAD VÉGÉN ÉS A XIX. SZÁZAD ELEJÉN

/1770 - 1818/

" E legmerészebb ivet mit magyar családok
fejlődésében láttunk, elmondhatni a pi-
lisi grófok futották be.

Az iv merész volt, erős, akaratos, vagy
inkább zsarnoki, - mert rövid volt "

/Farkas Klári/

BEVEZETÉS

Magyarországon a XVIII. században még a feudális rendszer uralkodott. Az ausztriai tartományok Mária Terézia és II. József uralkodása idején jelentős lépést tettek a tőkés ipar fejlődése terén. Mivel nem rendelkeztek gyarmattal, azt kívánták, hogy a termelésükhez szükséges olcsó nyersanyagot és az élelmiszert Magyarország biztosítsa. Ugyanakkor a kész ipari termékeket Magyarországon kívánták értékesíteni /1/.

Egyetlen nagybirtok vizsgálatánál sem szabad figyelmen kívül hagyni a tőke szerepét. A mezőgazdaságba helyezett tőkének 3 típusa van: alap-, álló és forgótőke. Ezek közül a legfontosabb a forgótőke, vagyis az a pénz, amellyel a tulajdonos a cselédekét és pénzesmunkásokat fizeti /2/.

"A magyar földesuraknak meg éppen e forgótőkéjük hiányzott az új földesúri technika és bér munkások alkalmazására" /3/.

"De Magyarország tőkeszegénysége következtében nemcsak a földbirtokosok voltak képtelenek bér munkások alkalmazására, hanem a jobbágyok sem voltak képesek szolgáltatásaik pénzben történő megváltására" /4/.

A napóleoni háborúk hatására gazdasági konjunktura kezdődött, s így megindulhatott a pénztőke felhalmozódása /5/. A tőke, a munkaerő és a természeti adottságok csak nyersanyag a földesúr kezében, az ő szellemi irányításától, rátermettségtől függ, hogy gazdasága milyen lesz /6/.

BIRTOKTÖRTÉNET

A BELEZNAY BIRTOK TÖRTÉNETE

A Belezna családról már a XIV. században hallani lehetett. Az ő tulajdonukat képezte a Somogy megyei Belezna helység, amelyről nevüket és nemesi előnevüket vették /7/.

Belezna János hagyta ott első ízben a családi fészket, hogy új otthonot alapítson nagyatyjának Belezna Andrásnak adományozott Duna-Tisza közti Pilisen /8/.

Pilis községet az oklevelek 1326-ban említik először, amikor "Pilisi Pous fia Pethew átengedte a falut nővére fiainak. Elképzelhető, hogy a XIV.-XV. századi Pilisi család adott a településnek nevet. Akadnak olyan vélemények is, amelyek a helység elnevezését a "sikság" ószlovák jelentésére vagy éppen a papi tonsúra - a "pilis" magyar megjelölésére próbálják visszavezetni" /9/.

A tatárjáráskor elpusztult templomot IV. Béla újjáépítette, de ezt a török már 1526-ban kirabolta és felégette. A lakosság egy darabig még itt élt, azonban már 1690-ben elhagyott helyként tartották nyilván /10/.

Az 1754-es összeírásban Belezna János szerepelt

a helység földesuraként /11/. Ő az, aki a török időben kihalt, kipusztult vidékre a Nógrád megyei Szirák-ról lutheránus szlovákokat telepített /12/. A falut azonban már nem a régi dombos helyre, a Dolinába helyezte, hanem attól Dny-ra levő sík területre. Ennek oka, hogy az idetelepített szlovákok gazdálkodásában a földművelés játszotta a szerepet, így a településük is lapos helyre került. A másik ok, s talán ezt tekintjük fő oknak, itt vezetett Bécsből Budán keresztül Erdélybe az út. Így a terményfélesleget és az állatokat is könnyen tudták értékesíteni.

Beleznay János kastélyát is az útvonal mellé építteti, olasz mesterekkel /1710 körül/ barokk stílusban /13/.

A kastély később kicsinek bizonyulván Beleznay János fia, Miklós a versaillesi kastély mintájára egy nagyobb, pompásabb kastélyt építtetett az un. felső-kastélyt. A világháború után a napvilágra került alapkövén "17 N.B. 71" betűk és számok bizonyítják, hogy 1771-ben épült /14/. Csakhogy az alsó régi kastély még mindig jó erőben, épen várja az elkövetkezendő századokat, ma Hámán Kató Leánynevelő Otthon, addig a fiatalabb arisztokratikusabb testvére, romokban hever /15/. A kastély elpusztult, a főépületet, az árkádos szárnya-

kat 1885-ben lebontották, csak a gazdasági épület és 2 tornya maradt meg /16/. A gazdasági épületeket 1948 óta a Hunyadi TSz használja. Időközben az egyik tornyot 1974-ben lebontották.

Az ide telepített szlovák falu lakossága evangélikus, ezért a református Beleznay család evangélikus templomot építtetett a főút mentén. A templomot 1784-ben advent második vasárnapján szentelték fel. A templom udvarán egy kis kápolna volt /17/. Maga a család Monorra járt a református templomba /18/.

Beleznay generális vendégeként több alkalommal a kastélyban tartózkodott Mária Terézia /19/.

A család hatalma Beleznay Sámuel alatt éri el a tetőpontját, aki Mihály alezredesnek és Patay Erzsébetnek a fia /20/. 1763-ban született Pillisen /21/.

Vagyona azáltal növekedett, hogy ő örökölte a nagybátyja kastélyát és vagyonát is. Földterületének nagyságáról azonban nem szólnak az egykorú vallomások. Birtokának kiterjedéséről a szomszéd földbirtokos báró Nyáry Pál nyáregyházi tulajdonos tájékoztatott.

Pilis	12.000 hold
Bicske	8.400
Alsóhernád puszta	7.000
Inárcspusza	4.000
Felsőhernád	3.500
Kisdános	2.000
Alsódabas	1.400
Dánszentmiklós	<u>1.350</u>
	39.650 hold /22/

Beleznay Sámuel feljegyezte a saját ékszerállományát. Ékszereinek, amelyek főleg briliánsokból álltak értéke kb. 11.000 forint volt /23/.

Beleznay Sámuel halála után a vagyonát 3 fiúgyermek között osztották fel arányosan. A birtok felosztása 1831-ben kezdődött és 1835-re fejeződött be. Közben 1833. szept. 15.-én kezdődött el a csóda, s a zárt még ez évben elrendelték. A per 1835. szeptember 15.-én kezdődött /24/.

A testvérek közül először Károly szegényedett el, s az ő birtokát vették először zár alá /25/. Közben Károly és János, a két fiútestvér 1837-42 között perben állt egymással /26/.

A fokozatosan elszegényedő család birtoka

alsó kastély Nyáry László

harmadik rész Kakucsai Libner József

felső kastély Gubányi József

} család kezébe került

Az elszegényedett család a múlt század végén
teljesen kihalt /27/.

A FÖLDBIRTOK IRÁNYÍTÁSA

"Egy nagybirtok élete nem választható földesurának ismerete nélkül" /28/.

Az uradalmak irányítását ritkán végezték maguk a földbirtokosok. Ennek tipikus példája Grassalkovich II. Antal, ő egyáltalán nem törődött az uradalom igazgatásával, csak a jövedelmét élvezte /29/. Rangun alulinak tartotta, hogy a gazdaság ügyeivel törődjék /30/. Gödöllő fénykora így nem neki, hanem gróf Eszterházy Ferencnek a zárgondnoknak volt köszönhető /31/.

Ny. M. o. A legnagyobb birtok tulajdonosa szintén nem értett a gazdaság irányításához, ezért Festetics György olyan emberekkel vette magát körül, akik értettek a szervezéshez. Ezeknek kikérte a véleményét, a tanácsait meghallgatta, magának csak az ellenőrzés jogát tartotta meg /32/.

A bírósági jegyzőkönyvek alapján a két nagybirtossal szemben a legkisebb birtok tulajdonosa az irányítást teljesen a kezében tartotta, azonban ő sem értett a gazdálkodáshoz. A vallomásokból azt látjuk, hogy az új iránt rendkívül fogékony földesurat a környező földbirtokosok megvetették, lenézték. Mivel a konjunktúra idején több minden sikerülhetett neki, ezért igyekeztek rá. Mindenbe belekezdett ami nyereséggel kecsegtetett.

tetett, azonban a vallomások szerint hamar beleunt. Valószínű azért hagyta abba, mert máshoz nagyobb eredményt fűzött. Pénze, ha több is volt mint a korábbi időben, nem volt olyan sok, ezért az újba csak úgy tudott belefogni, ha értékesített valamit, vagy pénzt kért kölcsön.

Ezt bizonyítja Kaufmann Mózes írsai kereskedő is 1804-ben pedig Klügel úrtól 20.000 forintot kért a grófnak kölcsön, melyek közt drágakövek és gyűrűk voltak. Ezeket Kaufmann Mózes rögtön értékesítette, s ezen körülbelül 2.000 Ft-ot veszített. Kaufmann Mózes írsai kereskedő 1805-ben is, a gróf Galambos nevű tisztartójával Pestre ment, ott Glückszverttől 4500 Ft készpénzt kapott, aki csak úgy adott neki, ha vesz még tőle 1 mázsa kávé, 1 mázsa cukrot, 3000 vas és 2000 faabroncsos üres hordókat. Ez összesen 20.000 forintot tett ki. A hordókat rögtön értékesítette, a vasabroncsos darabját 27 garasért, a faabroncsot pedig 12 garasért adta, s ezeket körülbelül 9500 forintot kapott. A kávé és a cukrot pedig a saját részére tartotta meg /33/.

Erre a generális^{ne} halálakor került sor, amikor a gazdaság irányítását a gróf teljesen átvette és mohón látott hozzá a gazdaság újjászervezéséhez. Ezen a pénzek, amit kölcsönként nagyon drágán 100 négyökrükét és 50 szekeret vásárolt.

Mig Festetics György minden jó tanácsot meghallgatott, addig Beleznay Sámuel soha senkit.

Nyáry József nyáregyházi birtokos 1811-es valomása szerint a gróf valamire való tisztet nem tartott /34/.

GRÓF BELEZNAY SÁMUEL CSALÁDJÁNAK TÖRTÉNETE

"Olyan volt a tűndülésétük mint egy üstökös
- úgy villant csak fel, mint egyetlen meteor,
- melyik jön és elkápráztat, hogy utána az
ismeretlenségbe hullva, évszázadok múlva,
gondolkodóba ejtsen embereket akik rátalál-
nak"

/Pankas Klári/

A SZERENCSETLÉN HÁZASSÁG

Beleznay Sámuel a főúri családok fiaikhoz hasonlóan a katonai pályán találta meg a legkönyebb előmenetelt /35/.

Festetics Györgyhöz hasonlóan /36/, azonban ő is otthagyta a katonai szolgálatot, mielőtt rangot szerzett volna. Mint Pest megye táblabírája a közigyeknek kezdte az életét szentelni /37/.

Amikor a katonai szolgálatot otthagyta báró Nyáry Pál feljegyzése szerint adományozott

Ludovikának	10.000 forintot
Duna-Tisza csatornázásra	10.000 "
Olaszországban elesett ös-	
vegyeknek és árvalmak	2.000 "
Pesti vármegyeházának	1.000 "
Váci Siketnéma Intézetnek	400 "
23.400 forintot /38/	

Monoron 1793. július 9.-én házasságot kötött Beleznay Sámuel Baray Zsuzsannával. Házasságuk 20 esztendeje alatt 8 élő gyermek született, 4 fiú és 4 lány /39/. A nemesi címmel rendelkező Beleznay Sámuel és hitvese és mindkét ágon levő gyermekei 1800

október 30.-án bárói rangot szerzett. A báróságról szóló diplomát 1801-ben hirdették ki /40/.

1805. október 25.-én a családot grófi rangra emelték, amelyről szóló privilégium a nemesi szabadság és egyenlőség fenntartásával 1806. május 27.-én publikálódott. A fiai közül az ekkor már élő II. Sámuel és III. Jánost a királyt oklevélbe iktatták /41/.

A grófi cím megszerzésének évében Pilis községet mezővérosi rangra emelték és ezzel vásártartási jogot nyert /42/.

Az ősi fészekből nemsokára átköltözött a nagybátyjától örökölt kastélyba, amelyet valósággal erődedé alakított át. Mély sáncokat ásatott az épület köré, őrséget szervezett. A templomtoronyban az erkélyről minden negyedóránban tülkölés hallatszott. Ilyenkor a toronyban levő tűzór nézett szét a négy világtáj felé, s negyedóránként kürtszóval jelezte az éberséget. Ezt a szokást ő vezette be. Róla örökitették meg, hogy volt miért félnie, életét elővigyázatos rendszabályokkal védenie /43/.

A vagyon és a hatalom Festetics Györggyel szemben teljesen a fejébeszállt. Kegyetlenül bánt a családjával és hasonlóan viselkedett a környezetével

szemben is, a vele egyenrangú és alárendelt személyeket is beleértve /44/.

A tanuvallomások arról szóltak, ha a kocsival ment az úton és szembetalkozott vele egy másik kocsi, nem volt hajlandó kitérni, hogy a két kocsi elférjen egymás mellett. A tanúk elmondták, hogy a gróf Testről való hazatérésekor az úton egy téglával megrakott szekérrel találkozott. A szekéren ülők könyörögtek a grófnak térjen ki mivel ők nem tudnak kitérni. A gróf fokosával közülük kettőt megvert, mire a kocsin ülők elkezdtek a gróft téglával hajigálni. Egy téglát a hátaba ütődött, ezért a kocsijában felugrott és a kocsi kezéből kikapta a suhogót és elkezdte vele vagdalni az embereket /45/. A feleség a durva, kínzó bántás miatt 1810-ben otthagyta a férjét és Pestre költözött /46/.

1811-ben adta be a kérelmét a Császári Királyi Hercegséghez, Nádor ispánhoz a férje ellen. Ennek hatására a gróf a felesége lakására ment és kérte menjen vissza hozzá, mert ellenkező esetben elválík tőle /47/. Gyermekei érdekében (azonban) visszamegy újra Piliére, a gróf azonban még azon az éjszakán meg akarta ölni és ezután harmadszorra, végleg elhagyta a kastélyt /48/. Ország Ilonától tudjuk, aki akkor szobalány volt, vé-

gúl is hogyan telt be a pohár. 1910-ben, utólsó gyermekük születése után körülbelül 4 héttel a férj éjjel 2 órakor a hálósobába berontott. Az ülő grófnéhoz ment, aki karján tartotta a csecsemőjét. A gyermek fejét kardjával megsebesítette, majd a grófnét kezdte ütni. Közben kiabált adja elő a szeretőjét, aki a gyermek apja. Megígérte a feleségének, hogy másnap megöli őt /49/. Végül is a valópert a férj beadványa alapján indították el 1811. tavaszán /50/. A feleség nem kérte a házasság teljes felbontását, csak az együttlakástól való felmentést. Azért nem kérte, mert ha felbontják a házasságot a gróf újra megnősül, félő, hogy gyermekei ezáltal anyagilag károsodnak. Így is félt a feleség, hogy mire a gyermekei örökölhethnének a vagyon teljesen szétfolyik /51/. A férj azzal magyarázta, azért nem a feleség kérte a válást, mert a lelkiismerete nem vitte rá, hogy hamis vallomásokra építsen /52/.

A valóper 1816. október 17.-ig elhúzódott, amikor végre befejezték a pert, szétválasztották őket /53/. A hosszadalmas tárgyalás során mindkét fél részéről bőséges adalékot kapunk hogyan éltek, milyen volt a házasságuk, hogyan gazdálkodtak. Természetesen mindketten saját igazukat bizonyították, tanuk segítségével /54/. A feleség vallomásából tudjuk meg, hogyan kezdő-

dött el a házasságuk. Mindketten nemesi címmel rendelkeztek, azonban a feleségnek a nemesi címen kívül nem volt semmije. Édesapja két évig házi tisztje volt Sámuelnak. Így jól ismerve az ifjút /aki már ekkor azt akarta, hogy az udvarba mindenki az ágyasa legyen/, ezért tanácsosabbnak tartotta leányát eltávolítani a kastélyból. Minden törekvése hasztalannak bizonyult, mert alattomban akárhová vitte a lányát az úrfi mindenhol megtalálta, s onnan erőszakkal visszahozatta /55/.

A házasságot a generálisné /édesanyja/ is ellenezte, s mindent megtett, hogy fiát anyagilag is megfelelő személlyel kösse össze. Többször gazdagabb személyekből álló társaságot hívott össze, olyan céllal, hogy fia ezek közül majd valamelyiket ölete társául választja /56/. A házasságot ellenezte Szily József az akkori főispán, Irsei Rál táblabíró is /57/. Azonban senkire sem hallgatott.

A gróf vallomásaiban elmondta, azért vette el feleségül az alig 15 esztendőes Zeussannát, mert annak kiismerte jámbor magaviseletét és takarékoskodását, amelyben nagyon csalódott. Ugy képzelte alacsonyabb származása miatt pompára nem fog ügyelni, inkább a jövedelmét növeli, jobbágyainak jó gazdasszonya lesz. Vétiségeként hozta fel, nagyon csúnyán beszélt, pálin-

kázott, borozott /58/. A tanuvallomások nem szólnak arról, amikor a férjét otthagya, folytatta-e továbbra is a könnyelmi életmódot.

A feleség tanuinak vallomása alapján, úgy tartotta a feleségét, mint a rabszolgát. A ruházkodást soha nem bízta rá, amit költött a férjének az engedélyével tette, rangján alul ruházkodott /59/. Azért, hogy az éléskamra üresen állt vagy kiürülően volt, mindig a feleségét hibáztatta. Minden konyhára valót /liszt, vaj, baromfi, zsír és egyéb szereket/, amelyek szükségesek voltak, sőt a kenyeret is naponként a cselédeknek a jobbágyoktól és a vendégfogadástól kellett beszerezni. Sajnos a feleség elköltözése után a helyzet egyáltalán nem változott, ami azt bizonyította minden irányítás a férjtől függött /60/.

A jobbágyok azonban a feleség szerint nem mertek mindent elmondani, mert a kemény büntetéstől féltek /61/.

1811. február 1.-én Pesten a szobalányokat kihallgatták, akik tanusították a gróf különös féltékenységét. Addig nem ehettek, amíg haza nem tért a ház ura, de a rossz szervezés miatt előfordult, hogy még ilyenkor kellett az ebédről gondoskodni /62/.

^{szobalány}
Móricz Rebecka/szerint, ha éjjel ugatott a kutya,

rögtön puskát vett magához s elkezdett vele lövöldözni, azt gondolva, mondva, hogy a grófnéhez jött valaki. Pedig a grófnét, ha netán otthon hagyta a cselédekkel, mindig bezárta a szobájába, a kulcsot pedig magával vitte, ha ekkor férfi vendég jött a kastélyba, félve férjétől elküldte /63/.

Olyankor, amikor mentek valahová a kocsiban a férfiaknak hátat kellett fordítani, nehogy a grófné szemébe nézhessenek. A házi tisztek is csak hátatfordítva beszélhettek a grófnéval. Ellenkező esetben a grófnét és a cselédekét is elverte. Sőt azért is elverte a feleségét, ha már az idősebb fiára nézett /64/.

Hajós Éva pesti lakos, aki többször megfordult a grófnénál elmondta, hogy 1804-ben a grófnét a szeme előtt minden különösebb ok nélkül a fejkötőjével fojtogatta, majd ököllel verte /65/.

A zsarnoki, kegyetlen bánásmód a terhesség ideje alatt sem maradt abba. A gróf állítása szerint egyik húsvétkor felesége Monoron a templomban az ősz oskolamesterrel összekacsintott. Ezért a grófnét már a templom ajtóban mocskolni kezdte, a kocsiban pedig felpofosta. Otthon két pálcát széttört rajta, sarkantyus csizmával rugdosta, testét pedig összeszurkálta /66/. A kegyetlenség közvetlenül a szülés előtt sem

maradt abba. Julika lánya születése előtt öt nappal kezét keresztül szúrta, majd a földhöz vágta, közben a szobából kiparancsolta a szülésmőrt. A szerencsétlen asszonyt azzal vádolta, hogy a gyermek nem tőle való /67/.

A grófné férje megjelenésekor már színében megváltozott, reszketett, csodálkozni lehet, hogy eleven gyermeket hozott a világra /68/.

Móricz Rebeka vallomása alapján 1809-ben a grófné karját úgy megsebesítette, hogy a rajtalevő bunda tiszta vér lett. Majd a feleségét kivitte az új szőlőbe, ahol újra kínosta. A grófné ekkor háromhónapos terhét időnek előtte megszülte. Amikor mindez a férj tudomására jutott, nem megértést tanúsított iránta, hanem újból elverte /69/.

Az 1811. évi sebórvosi jelentés szerint:
"a feleség fején a sarkantyú nyomai látszanak, ajkán ugyancsak sebhely van, a felső fogak meglazultak. Nyakán a sebhelyet éles eszköz okozta. Az arcon szintén sebhely található, amely égő gyertyától származik. A bal karján 20, a jobb karján 14 kisebb-nagyobb sebhely van /70/.

A kínzások nyomai lassan és rosszul tűntek el, hiszen a feleségét orvossal soha nem gyógyította, csak

a cselédek ápolták. A sebek a tudatlan kezek alatt elmérgesedtek, mind tetemesebb, mind hosszabb ideig tartottak /71/.

A gróf többször elismerte és fennhangon hirdette: "ördögöt verek, mert ha asszony volna, mennyit kínoztam őtet már meghalt volna" /72/.

A kihallgatott 16 tanu 1811-ben a szadista bánásmódot minden szépítés nélkül vallotta /73/.

A férj tanui nem tagadták a veréseket, azonban azt vallották, hogy mindezt a grófné megérdemelte /74/.

Beleznayné a saját vallomásában kifejtette, hogy a férje a tanukat lefizette, az egyilmek is a hallomása alapján 30 forintot adott, hogy a megkínzást hallgassa el. A grófné szerint lehetséges, hogy azért hallgatnak, mert ellenkező esetben a dányosi puszta árendájából nem részesültek volna /75/.

A férj vallomásában a következőket állította: nem hoztak még olyan törvényt, amelyben a férjnek meg volna tiltva, hogy a feleségét ne verje /76/.

Szerinte ezek a verések még fenytésnek sem nevezhetők /77/.

Ez csak mentegőzés, mert a saját jobbágynak nem volt érdeke, hogy a vagyontalan úrnő igazát bizonyítsák.

A gróf erkölcstelenségéről azonban sokkal több tanu vallott. Házassága előtti tilalmas életét a házassága után is folytatta. Salgó Pankát, akitől a házassága előtt gyermeke született, férjhez adta Kovács József nevű íródeákjához és ezzel tisztartónak Bicskőre helyezte. Idővel a régi szerelmével újból jóba lett, majd ennek Mari nevű lányával. Ezt a kastélyba hozta, házasságot ígért neki és vele jegyben járt. Ezt a személyt mindenki szeme láttára csókolgatta. Bárért a személyért kirozta meg utóljára a grófnét. Amikor a grófné eltávozott, akkor Kovács Máriának jegyet vett 4.500 forintért. Az ajándékot maga adta át 24 asszony kíséretében. Mari azonban megunta a grófot várni, férjhez ment /78/.

Házassága alatt a grófnak több törvénytelen gyermeke született. A feljegyzések szerint Bánszki Katától, Hajnal Lidiától, Bálint Sárától. Az utóbbival a feleség távozása után együttélt /79/.

A feleség a valóper során gyermeket szült Bogyszlón, amit az anyakönyvbe a következőképp jegyeztek be:

"gróf Beleznayné fia József. Keresztanyja Szántó Julianna" /80/.

1814-ben Beleznayné a bejegyzést megmásitatta:

"1813. 4.-én juli Pestről ide jött Barsy

Zsuzsanna fia József. Keresztanyja Szántó
"Julianna" /81/.

Az utóbbit keze irásával Szántó János is megerősítette /82/.

Felmerül a kérdés miért törölték a Beleznay nevet?

Miért Bogyiszlón szülte meg a
gyermekét?

Ki volt a gyermek apja?

Ki volt Szántó János?

Ezekre a kérdésekre is választ kaphatunk a vallomásokból.

Valószínűleg a férj lázadása miatt törölteti a Beleznay nevet. A gyermekét pedig azért szülhette meg Bogyiszlón, mert Szántó Jánost, a prédikátort, a gyermek apját ide helyezték. Ezzel a férfival élt majd a férje halála után is.

1815-ben a férj újra kéri, hogy házasságukat véglegesen bontsák fel, nem akar tovább a feleségével együtt élni /83/. Végül halála előtt 2 évvel befejeződött a válóper, a pereskedés azonban nem zárult le, mert az apa a legidősebb fia Sámuel ellen indít pert /84/. A pereskedések és civakodások végül is elvezetnek az apagyilkossághoz /85/.

A BELEZNAY GYERMEKEK NEVELÉSE, ISKOLÁZTATÁSA

A Beleznay gyermekek nevelésén meglátszott a szülők állandó viszálya. Ha a gyermekek közül valamelyik az egyik szülőnek nagyobb szeretetet mutatott az mindenkép a másik haragját vonta maga után. A férj megtiltotta, a feleségnek, hogy gyermekeinek irányítója legyen. A későbbiek folyamán még azt is megtiltotta, hogy az idősebb fiaira Sámuelre és Jánosra ránézzen /86/.

Tübben elmondták, hogy egy alkalommal Pestről hazafelé jövet Üllő és Monor között a pölyabeli és a nagobbacska gyermekeit a téli hidegben a kocsiból egyenként kidobálta. A hitvesét pedig azért, mert a gyermekekért kiszállt, megverte. A tanúk bizonyították, hogy számtalanszor a feleségét és a gyermekeit a városon végig kergette, kövekkel hajigálta /87/.

Amikor a feleség elhagyta a férjét, akkor a 4 legkisebb gyermeket Pápára vitték, ahol az apától távol, végre nyugodt körülmények között nevelődtek /88/.

Erzsébet lányát földműfutóvá tette, majd magához visszahívta Pilisre. Ezt a lányát állandóan verte, majd megunt a gondoskodást Péndra küldte, és az ottani papra bízta a nevelését /89/. Innen az édesanyja ellopta és Pestre vitte. Az anyjánál sincs sokáig, mivel édes-

anyja miatt Szántó János református prédikátorral nézeteltérése támadt /90/.

A legidősebb lánya már korábban elkerült Pilisről, feleségül ment Fay Péterhez /91/.

A két legidősebb fiú Sámuel és János otthon maradt az apjával. A két fiú élete egyre rosszabb lett. Legszomorúbb sorsa a legidősebb fiúnak Sámuelnek volt, aki 1798. június 21.-én született Pilisen /92/.

1818. augusztus 10.-én Nemes Morvai Lajos monori lakos szerint Jánost mindenkor a kocsiban maga mellé ültette, Sámuel fiát pedig előre a kocsis mellé /93/. Az asztalnál is különbséget tett a fiatalabb Jánost ültette a jobbára /94/. Több alkalommal az egész utca, a város hallatára kiabálta, hogy műmivestől, kertésztől, kocsistól származik. Akasztófára való fattyúnak is nevezte. E gyermeket bár a grófi diplomába beírták, mégsem ismerte el a tulajdon gyermekének /95/.

Skrada György Belemayék jobbágya elmondta, hogy Sámuel a jobbágyok szemelátára verte, ezt a vallomását konkrét esetekkel egészítette ki a többi kihallgatott jobbágy is. Elmondták, hogy dézmálás alkalmával többmint 100 jobbágy előtt lóhajtó ostorral elverte /96/.

A jobbágyok és a környék földesurainak 1818-as

gyilkosság utáni vallomása szerint Sámuel az apjával mindig szépen beszélt. Így látszólag a legesekeőlyebb okát sem adta, hogy az apja ellenségesen viselkedjék iránta. Ez azonban még jobban felbőszítette az apját. Így az apa és a fia között a szakadék állandóan növekedett. Az apa nem tudta elviselni a fia engedékenységet, de az akaratosságát sem, mivel Sámuel az apjával szemben a jobbágyokat védelmezte /97/.

A megszámlálhatatlan megaláztatás miatt Sámuel az apját elhagyta és Pestre az édesanyjához ment. Innen a Nádor Ispánhoz esedezett, pártfogást kért. Nagynehezen sikerült a vármegyénél rábeszélni, hogy térjen vissza az apjához. Ekkor az apja megfogadta, hogy jó atya lesz, mégis amikor hazatért irgalmatlanul elverte /98/.

"Hogy őneki sem Isteni, sem az Emberi Törvény nem parancsol gyermekeiből" /99/.

Hasonlóan nem törődött a gyermekei iskoláztatásával sem. A gyermekeit nem tanította nem a pénz hiánya miatt, hanem azért, mert a tudományokat semmire sem becsülte /100/.

Maga is tudatlan, faragatlan volt, de űnzően azt sem akarta, hogy gyermekei többre vigyék. A feleség állandóan írt a vármegyéhez, hogy a gyermekeit rendszer

iskolába nem járattja. 1814-ben kérte a vármegyét, hogy rendes iskolába kerüljenek a gyermekei, kérelme hiábavaló volt, ezért októberben újra kéréssel fordult a vármegyéhez /101/. Beleznayné szerint apjuk mellett csak lövöldözést és rendetlenséget tanulnak /102/. Kifejtette, mihelyt a vármegye küldötte elhagyta a pilisi kastélyt, a férje ígérete füstbement /103/.

A gyermekeket még 1815-ben sem küldte az iskolába, ekkor a feleség újabb levelet írt a vármegyéhez, amelyben kérte sürgősen intézkedjenek, erővel hozzák el a fiait, nehogy az "ember lövéstől" és a jobbágyok verésétől teljesen eldurvuljanak /104/.

Végül az apa a keményebb parancsolatnak engedelmeskedett és behozta a fiait Pestre, azonban rájuk parancsolt, hogy a legszükségesebb dolognál egyebet ne tanuljanak, a tudományokat rugják sárba, ezekre gondjuk^{ne} legyen /105/. Fiainak megígérte, hogy a mulatságra való költés fejében 80 forintot ad /106/. Szavát azonban nem tartotta meg, így Sámuel pénzt kért kölcsön. Az apja megtudta, hogy a fia ezen a pénzen tisztességes ruhát csináltatott magának, ezért fiai pesti lakására rohant. Gyermekei nem voltak otthon, így a szoba ajtót erőszakkal feltörte és az almáriumból a ruhákat, amelyeket most csináltatott magának elvitte.

Ezután Sámuel a Pehér^Iattyu fogadóba hívatta, azon koholt vád alatt, hogy a jó atyját meglövésével fenyegette. Mészáros és Légrádi fiskális jelenlétében a fián két botot összetört, majd nyújtófával verte össze. Gyermeké verését csak Miskolczy seb orvos megjelenésekor hagyta abba /107/.

A fiúk tanítása hamarosan befejeződött, mert az apa különböző vádak alapján az ifjú Sámuel a vármegye börtönébe juttatta /108/.

AZ IFJU GRÓF A BÖRTÖNBEN

Az apa óhajára 1816. augusztus 23. és szeptember 27.-e között az ifju Belesnay Sámuel gróf a vármegye áristonjában volt. Az ok, amiért az apa panasszal fordult a vármegyéhez az, hogy fia erkölcstelen életet élt és az apa nevére pént vett fel. A fiu ellen felhozott vádak csakélynek bizonyultak, így felfüggesztették a pert /109/.

Majthényi Károly kérésére, aki kezességet vállalt az ifjuért a fiut kiengedték a börtönből /110/. 1816. december 4.-én értesítették a kezeset, hogy a vármegye kisgyűlésének határozata alapján védencét hozza vissza a börtönbe. Ekkor megindították ellene az apa korábbi vádjai alapján a bírósági pert /111/.

1817. július 5. és 1818. május 30.-a között újra börtönben volt az ifju Sámuel /112/.

Az ellene felhozott vádak két főcsoportra oszlottak:

- 1./ szabad lábon való bűnei,
- 2./ börtönben viselt dolgai.

1./ 1816. július 11.-én 12 órakor Pesten a Magyar utcában Szücs Ádám Szelindek nevű kutyáját lelőtte. Ez a kutya 5 nappal korábban a testvérét, Jánost megha-

rapta. Azzal vádolták, ezért nem lett volna szabad lövöldöznie /113/. A legnagyobb vád ellene az volt, hogy édesapját lövéssel fenyegette. Ezt az eseményt a tanúk különbözőképpen mondták el /114/.

2./ A börtönben vádolták Kuti József II. tömlőtartó megveretése miatt, akit Csonka Örsze rab személy miatt vert meg. Ezt a lányt a maga szobájába vitte és magukra zárta az ajtót /115/.

A 19 éves ifjút e vádak alapján tartották fogva közel egy évig. Már az első börtönbüntetés alatt édesanyjának megtiltották a börtönbe való bejárást. Indoklásul azt hozták fel ellene, hogy a férjéről nagyon csúnyán beszél a gyermekei előtt /116/.

1818. február 8.-án az ifjú a Karok és a Rendekhez levelet írt, amelyben sérelmezte, hogy az ellene felhozott vádak bizonyítás nélküliek.

"... egyéb eránt ugy is készebb lészek akármit elezenvedni mint jó atyámmal Perben keveredni. Mely törvénye igazságát a T. Karok és Rendek szívesen hordozván mindenkor azon lészek, hogy ezen T. Nemes Vármegyének hasznos és méltó tagja lehessék" /117/.

Apja ezt a levelet megkapván válaszolt a fenyegető törvényszéknek.

"Tehát az említett fiamat ujjonnan az atyai szeretetembe bevészem, minden ellenem tett tetteit elengedem" /118/.

Ezután a fiú újra visszakerült az apjához Pilisre. Az apa, a császári király kamarás maga tette szerencsétlenné a fiát azzal, hogy az áristomba küldte. Gyászos helyzetén nem enyhült meg, fiát a legnagyobb kegyetlenséggel üldözte, mecskolta. Sámuel látva, hogy az atyai hatalom ellen otthon nem tehet semmit, egyetlen megoldásként azt látta, ha az apját elhagyja. Több alkalommal kérte az apját, hogy engedje el, erre azonban az apa nem volt hajlandó. Az ifjú ekkor szép csöndben el akart távozni a kastélyból. Ez nem sikerült, az apa észrevette és megakadályozta a fiú távozását. Sámuel ekkor nem tudta magát türtőztetni és bekövetkezett a tragédia /119/.

APAGYILKOSSÁG

1818. július 5.-én este 8 és 9 óra között, a gyertyagyújtás előtt gyilkosság történt a Beleznay kastélyban. Pont egy évre rá, ahogy az apa másodszor is börtönbe juttatta a fiát, Sámuel, öccsének Jánosnak a puskájával megölte az apját /120/.

A gyilkosság, amelyet a kb. 57 éves apa ellen követett el, az akkor 20 évet betöltött fia óriási megdöbbenést és felháborodást váltott ki /121/.

Az ifjú újra harmadszor is börtönbe került. 1818. augusztus 21.-én megindították ellene az apagyilkossági pert. A vádló, a felperes nemes Nemzetes és Vitézlő Börös Jenő, Muszlay István. Ügyvédje, a vármegye által választott Grusz Antal prókátor /122/.

A vád során 1818. december 16.-án a tanúk sorát hallgatták ki. A tanúk az előzmények elmondásában egységesek voltak, a gyilkosságot azonban különböző színekben tüntették fel /123/.

5 hét alatt, amíg az ifjú gróf szabadlábon volt az apja viselkedése vele szemben semmit sem változott. A fiát a legesekélyebb ok miatt is bántalmazta /124/.

A gróf bizonyos Sára nevű fő kedvesét a tulajdon kastélyában, mint úrnőt tartotta. Vacsora alkalmával

Sárának a fiai által mindenféle ételt küldött. Egy alkalommal az ifjú Sámuel a tanítóra nézett. Az apa ezt szemrehányásnak tekintette és saját fiát megverte, kiabált vele, hogy mindezért deresre húzatja /125/.

Az ifjú ezután elkeseredésében Pilisről csendben távozni akart. Erre július 5.-én nyílt kedvező alkalom, amikor az apja Foris nevű jágerral vadakat küldött Pestre eladni. A vallomásban az inas beszámolt arról, hogy a gróf becsomagoltatott vele, majd megparancsolta neki, vigye a bőröndöt a kocsiba. Utközben az inas találkozott Foris jágerral, aki megtudta, az ifjú szándékát és rögtön beárulta az apjának. Jalsovszki inas szerint az apa dühös lett, hiába csillapította ő a haragját, semmisen használt. Az apa otthagya őt a szobájában, és bement a fiai szobájába, ahol Sámuelt kegyetlenül szidalmazta, megvasaltatással, megvágatással fenyegette /126/.

A gróf parancsára Thuri Erzsébet szolgáló a városházára ment a kisbíróért. Már a kastély kapujánál jártak a kisbíróval, amikor Bán Sára szolgáló kijött eléjük és kérte őket, ne siessenek a vassal. Kérte őket, várják meg a kapuban, amíg elmegy a tisztartóért, aki a gróf haragját lecsillapítja. Erre már nem volt szük-

ség, mert meghallották a lövést, mire a kisbíró annyira megijedt, hogy mindent otthagyva elszaladt. A gyilkosságot senki sem látta, legalább is tanúk nem voltak rá. Jalsovszki inas szerint az elcsendesedett apa a maga szobájába be akart menni. A tanu, aki az ambituson volt, amikor meghallotta a lövést és megfordulva látta az öreg grófot, hogy a szobájából jött ki a hasát fogva. Ekkor hozzá szaladt, és elkapta, ahogy vitte a szobája felé, megjelent a fia az ajtóban és rálőtt az apjára. A lövés az apja vállát érte. Erre a tanu megijedt, és otthagyta az uraságot. Erre jött meg a kocsis és Beleznay János /127/.

A kocsis vallomását nem fogadták el a vármegyénél, mert több tanu állítása szerint részeg volt. Ő azonban elmondta, hogyan vitte be a grófot a szobába, szedte le róla a véres ruhákat. Sámuel ekkor újra megtöltötte a puskákat és bement vele a szobába. János öccse megijedt és erre elszaladt, így csak a kocsis maradt a holttest mellett. Amikor már vetkőztette a grófot Sámuel megkerülte az apját és harmadszor is belelőtt, hogy az agyveleje szétloccsant. A serétek pedig repkedtek a márványpadlóra és a falakra /128/.

Az ifjú gróf egészen másképpen mondta el a szomorú eseményt. Az ő állítása szerint az apa ment a

puskával, amit ráfogott, majd ő ki kapta a kezéből, ekkor dulakodtak. A puska újra az apa kezébe került, közben elesett vele így a puska elsült. A fiú meglepődve az ágyra dőlt le. Az apa pedig a puskával az ambitusra kiment, ahol lerogyott és így másodszor is elsült a puska /129/.

A tanu védője felhoza, ha az ifjú ölte meg az apját hogyan lehetne megmagyarázni, hogy nem menekült el, hiszen másnap délelőtt 10 óráig senki sem kereste. Érthetetlen volt számára az is, miért irt Hangyás Dávidnak és kérte jöjjön el Pilisre /130/.

Két seb orvos látta a holttestet, a visum referatutumot, mégis másképp adták ki.

Valdetz szerint két lövés történt. Witteck szerint, aki Pest vármegye hites orvosa volt három lövés történt. Mindketten megegyeztek abban, hogy már az első lövés halálos volt /131/. Valdetz, aki nem vette figyelembe a második lövést, valószínű az ifjú grófnak akart segíteni /132/.

A szándékos gyilkosság ellen vallottak a vadászok is. Előző nap Kun Szent Miklós határában vadásztak a grófék. E tanuk szerint, ha élete ellen szándékosan tört volna, úgy igazán kedvező alkalom kínálkozott. A vadászat olyan sűrű nádas réten volt, hogy

a fejük felett álló napnál egyebet nem láttak. Így úgy hajthatta volna végre a gyilkosságot, hogy azt senki sem vette volna észre /133/.

Nyáregyházy Nyáry Zsigmond báró is a gróf szelidségét és jómodorát bizonyította /134/.

A vármegye fiskálisa egyetértett a tanukkal, hogy az ifjú grófot nem lehetett örülni és nem beszámíthatónak tekinteni /135/. A börtönben azok is, akik körülötte voltak józannak találták, bizonyították ezt azzal is, hogy még a börtönben könyvet is olvasott /136/. A jegyzőkönyvekben sehol sem tettek említést, fel sem merült, hogy július 5.-én pont egy évré rá ahogy az apa börtönbe csukatta a fiát történt a gyilkosság. Felmerül a kérdés, a két esemény véletlenül történt ugyanazon a napon, avagy szántszándékkal.

A börtönből 1818. december 7.-én este 5 órakor kiszabadult az ifjú Sámuel, a strázsák egyetértése vagy vigyázatlansága miatt /137/. Ez este még Pilisre ment, ahol a familia fegyveres házáat feltörte és innen néhány puskát és pisztolyt magával vitt. A eselédet kívülről bezárta, hogy az eseményt ne tudják jelenteni. Innen Kovács Györgyhöz ment, akitől 700 forintot kért kölcsön. Amikor a pénzt megkapta Ko-

vására is rázárta az ajtót. Innen a náckevei révhez indult olyan céllal, hogy innen Rácalmásra a mátkájához megy. A rév előtt észrevette, hogy már várják ott, s ezért visszafordult Pestre. A Magyar utcában lévő Kosztyán háza ment, ahol bezárkózott. Az udvari kapitány a vármegye hajduival és a helybeli katonaság segítségével a házat körülvette. Ő azonban nem adta meg magát, hanem a vármegye katonáira lövöldözött, egy embert megsebesített, majd végül elfogták /138/.

Minden védelmező és anyai kérvény ellenére /139/ végül is meghozták ellene a halálos ítéletet.

"Másoknak rettentő példájára, magának pedig érdemelt büntetésrül 1723.-ik esztendői 11. törvénycikkely rendelése szerint jobb kezének mellyel az atyját meglőtte a hóhér által előre leendő levágattatás után, annak pallosa által az élő sorából kitöröltetni rendeltetik" /140/.

A vármegye döntését az alperes megfellebbezte a T. Királyi Táblára, ahol az ítéletet 1819. június 19.-én helybenhagyták /141/.

Halász Miklós alszolgabíró és Bellákh Antal esküdtt tudositott a halálos ítélet végrehajtásáról. Az ifjút pont a 21. születésnapján a Vérmezőn végez-

ték ki /142/. Arról nincs tudomás, ahol temették el, valószínűleg Pesten, mivel a családi kriptába^{hem} hozták haza /143/.

Édesapját Pilisen a templom alatti családi kriptában temették el, sebtében vihették a kriptába, mert még a felöltöztetésre sem vállalkozott senki. Egy lepedőbe csavarták, ez a lepedő egészen a fejéig ért. A koponyán látni lehetett a hasadékot, amit a golyó okozott. A leírás alapján az arc dühös és kegyetlen mosolygással nézett. 8 gyermeke közül a családi kriptában csak Károly, Ferenc és a fiatalon elhunyt Klára nyugszik /144/.

A kriptába már nem lehet lemenni, a II. világháború után a lejáratot befalazták.

"Miért nem tudtak meghalni úgy a Beleznayak mint a többi ember. Nincsen halóporuk, de úgy fekszenek ott a disztelen, piszkos korporsóban ők tizenhárman, mintha nemrég kerültek volna le. Ma amikor már nincs egyetlen lánc földjük sem, de minnek is kinek is lenne - egyetlen birodalmuk a pince amelyben fekszenek".

/Farkas Klári/

MAJORSÁGI GAZDÁLKODÁS KIALAKULÁSA

A MAJORSÁGI GAZDÁLKODÁS KIALAKULÁSA

A középkorban a jobbágytelken való gazdálkodás a jobbágyok szolgáltatásán alapult. A földesúr a jobbágyok robotját csak ritkán, főleg építkezésre és szállításra használta /145/.

A XV.-XVI. század folyamán azonban változáson esett át az önellátó nagybirtok. Ny.-Európában a jobbágyszolgáltatás egyre inkább a földesurnak fizetett járadékká egyszerűsödött le /146/.

Míg Angliában a XVI. században megindult a parasztság kisajátítása, addig az Elbától keletre "új felelevenítésben második kiadásban jelent meg" /Engels/ /147/.

"a kapitalista korszak a falun mint a jobbágyi robotmunkára alapozott mezőgazdasági nagyüzem korszaka köszöntött be" /148/.

Ha Magyarország gazdasági fejlődését akarjuk vizsgálni akkor figyelembe kell venni, hogy az Atlanti Oceántól távol a periférián levő ország a kereskedelembe nem tudott bekapcsolódni /149/. Ezenkívül figyelembe kell venni a függő helyzetüket és a török elnyomás hatását is. Ebből aztán következik, hogy másmilyen lesz a fejlődés Magyarország Ny-i

részén és másrilyen a törökpusztította területen /150/.

1514. után nálunk a jobbágyot rőghöz kötötték. Ebben az időben a zsoldos hadsereg új fogyasztóként jelentkezett, s ez maga után vonta, hogy több élelmiszerre volt szükség. A földesurak, főleg az ország Ny.-i részén lassanként bekapcsolódtak a kereskedelembe. A földbirtokosok, hogy egyre többet tudjanak a piacra szállítani, ezért megkezdték a majorsági földterületüket bővíteni. Főleg az eddig nem használt területeket vették művelés alá, de erdőt is irtottak, s a legelőket elkezdték feltőretni, sőt egyes helyeken sor került a jobbágyok által elhagyott telkek /deserták/ bevonására, jobbágytelkek allodizálására is /151/.

Míg a XVII. században a Dunántúl Ny.-i részén, az ország É.-i részén, tehát az egykori Habsburg Magyarország területén továbbfolyt a majorságok kiszélesítése, addig a török által elpusztított területeken az allodiumok teljesen tönkrementek /152/.

Ilyen pusztulással találkoztunk Somogy és Zala megyében is, ahol mindent újra kellett kezdeni, Zalában csak a Muraköz és ettől É.-ra levő területek nem pusztultak ki teljesen. Vas megyében a fejlődés

nem szakadt meg, itt csak időnkénti visszaesésről beszélhetünk /153/.

Igy természetes, hogy a török által elpusztult területek maradtak le a legjobban a gazdasági fejlődésben. Az 1597-es összeírásban Kecskeméten, Cegléd-
den, Körösön kívül az egész Pest megye puszta /154/.

A török hódoltság megszűnése után község^{ek}be be-
szivárogtak a szlovákok és a földesurak is elkezdték
a lakatlan területeket betelepíteni. Ilyen tudatos
telepítéssel találkozhatunk Gödöllőⁿ és a közeli /155/ és Pilis
község területén is /156/.

A XVI. században, amikor a piac kiszélesedett
és a földesurak elkezdék a majorságukat létrehozni,
akkor ezt a jobbágytelkek rovására tették. A XVII.
században azonban a török pusztítás következtében
munkaerőhiány lépett fel, így a földesuraknak egy-
re inkább érdeke a jobbágy megtartása. Így a jobbá-
gyoknak allodiális földet adtak megművelésre, ezek
után pedig a jobbágyok úgy adóztak, mint a pusztá
földek és az irtások után /157/.

Még a Pestetics birtok területén Pestetice Pál
is különböző engedményeket adott a jobbágyoknak az-
ért, hogy a jobbágyait megtartsa. Ez a szabadabb
életmód megmaradt még a török kiűzése után is /158/.

A török hódoltsági területeken, ahol a robot lehetetlen volt, (ezeken a területeken) a majorsági gazdálkodás a 18. század végéig nem jelentős /159/.

A Rákóczi szabadságharc után hiányoztak már azok a piacok /külső és belső/, ahol a mezőgazdasági terményeket értékesíteni tudták /160/.

Ennek ellenére az ország Ny.-i részén bizonyos folyamatosságot találunk a majorsági gazdálkodásban /161/. A földesurak a parasztság rovására földfoglalásokat hajtottak végre és a puszta telkeket^{is} bekebelezték. Ez még az egykori hódoltsági megyében Somogyban is bekövetkezett /162/.

A szabadságharc bukása után a mg-i árútermelés kibontakozása érdekében a robotengedményeket és földadományokat adtak a jobbágyoknak. Sőt Festetics Kristóf a távolabbi vidékekről jobbágyokat is telepített, akiknek különböző engedményeket adott /163/.

A földesurak a majorsági gazdaságukat csak akkor tudták növelni, ha a termelők száma növekedett. Ugyancsak szükségszerű a majorságok kiszélesítéséhez a piaci viszonyok biztosítása, ahol a többletterméket értékesíteni tudták /164/.

A jobbágyság számának növekedése, elvándorlás megszűnése után már nem kellett attól félnie a földesurnak, hogy a jobbágyság elhagyja őt. Ezután a többlettermetet a robotterhek növelésével próbálták biztosítani /165/.

Mária Terézia háborúi miatt a magyar gabona iránt megnőtt a kereslet. A mg-i árútermelésben Festetics Kristóf gabonával, gyapjuval, élőállattal és borral vett részt /166/.

A piaci viszonyok javulása következtében a nagyobb jövedelem érdekében a földesurak a jobbágyság robotját fokozták /167/..

Zala megyében ezért már ^{az} 1730-as években a robot miatt panaszkodtak a jobbágyságok. A jobbágyság panasza főleg arra terjedt ki, hogy a robot évi megoszlása nem egyenletes. A mezőgazdasági munkák idején a földesúr egyfolytában dolgoztatta a jobbágyságot, így a maguk munkájára alig maradt idő /168/.

A robotnapok száma egyes földterületeken már az urbárium megjelenése előtt elérte az urbáriumban előírtakat. A robot növekedése mellett a jobbágyság életfeltételei is rosszabbodtak /169/, ugyancsak nehezítette a helyzetüket az is, hogy a terményből a földesúr sokat elszedett. Különösen a bordézsmaát és a hegyvámot növelték a birtokosok /170/.

A legtöbbet a jobbágyok a hosszú fuvar miatt panaszkodtak /171/. A kilenced és a tized is a panasz tárgyát képezte a jobbágyoknál /172/. Súlyos veszteséget szenvedtek a jobbágyok, hogy a terményeiket a földesuruknak adhatták csak ol, a földesúr által megszabott áron. Ugyancsak a panaszra adott okot a kocsmatartás és a mészárszék jogának elvétele /173/.

A majorsági földterületek növekedése már az úrbérrendezés előtt nagy arányokat öltött. Több alkalommal panaszkodtak a jobbágyok arról, hogy a földesúr elvette a földjüket és helyette másikat nem adott, vagy ha adott, akkor az rossz minőségű volt /174/.

Allodizálták a pusztákat, réfeket és a legelőket is /175/. A XVIII. század közepén megindult a faluközösség érdeinek is majorsággá való átalakítása /176/.

Igy tiltottá vált a vadászat, makkoltatás, halászat, stb. Ezeknek korábban, a földesúr számára nem volt értéke, a XVIII. század közepétől, azonban /177/ minden kereseti lehetőséget magának foglalt le az uraság.

Megszüntették a földesurak az irtásföldeket, s a földesúr engedélye kellett hozzá, hogy a jobbágy irtást végezzen /178/.

Az irtásföldek elvételét már Festetics Kristóf megkezdte az úrbérrendezés előtt, s ezeket jobbágytelkekre osztotta /179/. Ettől radikálisabb eszközök-höz is folyamodtak a földesurak, s az irtást a majorsági földterületekhez csatolták /180/. Az irtásföldek telkekké alakítása a jobbágyságot sújtotta, segíteni csak a zsellőreken segített, akiket így a telekre ültettek /181/.

Azonban Festetics Kristóf is a gyérlakosságu vidéken szerződést kötött a jobbágyokkal. Ez a szerződés a földesuraknak és a jobbágyoknak is kedvezett. Szerződéses jobbágyoknak /kontraktualisták/ azokat az általában újonnan jött, vagy régebben ottlakó közösségeket vagy egyeseket neveztek, akik az állami hatóságok nélkül egyeztek meg a földesurakkal. Ez elsősorban a földesúr érdekében jött létre, de előnye származott belőle a jobbágyoknak, mert a robot tényleges értékénél kevesebbet fizetett készpénzben a földesúrnak /182/.

A törökpusztította területeken, ahol a török hódoltság időszakában a robot lehetetlen volt, a földesúr kénytelen volt az előző évi adómentességen túl kisebb terheket róni a jobbágyokra. Ezt azért tette, mert félt a jobbágy elvesztésétől /183/.

Igy a majorsági gazdálkodás a XVIII. század végéig nem gyakorolt döntő hatást az alföldi jobbágy sorsára /184/.

A ^{szomszédos} Grassalkovich birtokon I. Antal idejében a jobbágyok helyzetét nem a törvény, hanem a kétoldalú szerződések szabályozták /185/. A munkát, ha összeadjuk akkor évi átlagban egy jobbágyra csak 25-30 szekeres robot adódott, ami nem nevezhető súlyos tehernek /186/. Az időbeli megoszlás azonban már terhes lehetett volna a jobbágyoknak. Azonban az 1768. évi vallomások tanúsítják, hogy ezek a munkák /fonás, favágás, épület- és tűzifarakodás/ a fő munkák után következtek. Addig, amíg a jobbágy a saját földjén nem fejezte be az aratást, addig a többi munkával nem terhelték /187/.

Mivel ekkor még az allodium kicsi, rajta a mezőgazdasági munka 1/4 annyi ideig tartott, mint a jobbágyföldéken. Ekkor tehát még nem a robot volt a legsúlyosabb teher, nagyobb szerepe volt az adózásnak, ami terményadóból és pénzadóból állt. A terményadó sem mondható súlyosabbnak az urbanisnál. Már a pénzadó valamivel több /188/.

A földesúr a népesség szaporításával kívánta a jövedelmét fokozni.

elve: "alábbvalóddal úgy bány, mint a veled
föllyeb valódat bányi kívánad" /189/.

A terhek nem egyes jobbágyokra, hanem a közösségre nehezedtek, a közösségekkel kötött szerződéseket, a kötelezettségeket is összességében rótták ki, azzal nem törődött hogyan osztják fel egymás között. Mindig egész falut rendelte ki a munkára. Kartalon pl. több falu művelte az uraság szántóit, ezek azonban külön-külön végezték a feladatukat.

A zárt közösséget egymásmellett is megtartotta mindegyik. Tehát látható, hogy a török hódoltság konzerválta a primitív viszonyokat, ami a középkori életközösség maradványa volt /190/.

Az elpusztított, lakatlan vidéken az első foglalásból fejlődött ki a földközösség, azonban egyre inkább a földesúr irányítása alákerült. Tehát Grassalkovich már itt találta a földközösséget, kialakulására ő hatással nem volt. Legszívesebben megszüntette volna, mert ő a Kisalföldön már a fejlettebb formához szokott. Megpróbálta 1723-ban, hogy az isaszegieket egyenként adóztatta meg, ez azonban nem vezetett eredményre és visszatért a korábbi formulához. Mostmár a földesúr megelégedett azzal, hogy a majorságát a jobbágyok földjeitől elkülönítette /191/.

Arról nincs adatunk, hogy a Beleznay birtokon ebben az időben hogyan gazdálkodtak, valószínűleg ugyanúgy, mint a Grassalkovich birtokon, hiszen mint az előzőekben láttuk ez a település is elpusztult a török időben.

Az ide telepített szlovák lakosságnak a Beleznay-ak is kénytelenek voltak engedelményeket tenni, hogy máshová a jobbágyság ne menjenek el. Azért is hasonlított a gödöllői uradalom gazdálkodásához, mert még Beleznay Sámuel idejében² a földek nagy része árendába volt adva. Beleznay Sámuel lesz az, aki elkezdte Piliszen a majorsági földterületét növelni, s ez a jobbágyság ellenállását váltotta ki.

URBÉRRENDEZÉS

AZ URBÉRI RENDELET

Az urbéri rendelet 1767. január 13.-án jelent meg /192/. A jobbágyság osztályokba való sorolását tulajdonképpen a rendelet nem módosította a korábbi helyzethez viszonyítva. Azok akik telekkel rendelkeztek voltak a telkes gazdák, míg a teleknélküliek a szellérek. Az utóbbiak szerint, hogy saját házukban laktak, vagy más hajlékában, házas illetve háztalan szellérként kerültek nyilvántartásba. A belsőséghez, a beltelekhez a lakóházon kívül a gazdasági épületek, az udvar és a kert tartoztak, s területét 1 holdnyi kiterjedésben szabta meg az urbárium. A külső telek nagysága^o szerint változott, hogy milyen volt a kérdéses vidék termőföldje. Ezért a rendelet a szántóföldekre négy, a kaszálókra pedig három osztályt állapított meg /193/.

A föld továbbra is a földesúré maradt, csupán az ingóságok és a jobbágyság által eszközölt befektetések képezték a paraszt tulajdonát, de ezeket is csak az ura engedélyével adhatta el vagy cserélhette be más értékekért. A rendelet értelmében azonban a földesúr a jobbágytól nem vehetett el semmit, nem üzhette el a parasztot önkényesen, csak polgári per útján.

Azonkívül a rendelet a szabad költözködést is biztosította /194/.

Az úrbéri rendelet első része megállapította az egész országra kiterjedőleg, hogy a földesurak mekkora telket kötelesek a jobbágy birtokába adni. A második része pedig arról szólt, hogy a telkek ellenében milyen kötelezettségekkel tartozott a földesúrnak. Mária Terézia egységesen szabályozta a terheket. E szerint a jobbágy és házas zsellér évenként két részletben Szent György és Szent Mihály napján 1 forint bért köteles fizetni, ez volt a cenzus. A háztalan zsellérek ez alól mentesítve vannak, de a külső telk után ők is kötelesek 1-1 forintot fizetni. Ha valakinek nemcsak 1 telke volt, akkor ennek megfelelően kellett fizetnie. Ezenkívül a következőket kellett még a földesúr részére leadnia évi 12 tojást, 2 kappant, 2 tyukot, 1 itce vaját, harminc egősztelkes jobbágy 1 borjut vagy helyette fejenként 1 forint 30 krajcárt. Ha a többi is pénzben meg akarta váltani a jobbágy, akkor ezt is megtehetette. Rendkívüli szolgáltatást csak akkor volt köteles fizetni, ha a földesúr megházasodott, vagy az ellenség fogságába került. Közteherként tized, kilenced, közadó és az országgyűlési követek költsége is a jobbágyokat terhelte /195/.

De más pénzbeli, vagy természetbeni szolgáltatással nem tartozott a jobbágy és nem is követelhetett egyebet tőle a földesura /196/.

A robot tekintetében heti 2 nap kézi, vagy 1 nap ígásrobotot jelölt ki. A rendelet lehetővé tette, hogy ha a szükséglet úgy kívánta, akkor több napon keresztül dolgozzon, a földesúr azonban a későbbiekben ezt számítsa be. Ebből azonban az következett, hogy a mezőgazdasági munkák idején a jobbágy a földesura földjét művelte meg, az saját földterülete megművelésére alig maradt idő /197/.

Az ígásrobot fogalma helyenként változott, általában azt jelentette hajnaltól-napestig köteles szekérrel, ekével vagy 4 ígás marhával az uradalom munkájában résztvenni /198/.

A zsellérek évi robottartozása lényegesen kevesebb volt, házas zsellérek 18 napi kézirobottal, a házatlan zsellérek pedig 12 napi kézirobottal tartoztak. Míg Mária Terézia által kiszabott 52 napos robot a XVIII. század második felében nagy vívmánynak számított, addig 1514-ben a hasonló mértékű robot a leg súlyosabb büntetések közé tartozott /199/.

A rendelet a makkoltatás, pálinkafőzés, italmérés tekintetében teljesen a földesúri érdekeket tar-

totta a szem előtt /200/.

A végnélküli követelések és túlkapások lehetősége megszűnt, a földesúr csak akkor cserélhette ki a földet, ha értéke teljesen egyenértékű földterületet adott a jobbágynak /201/.

AZ URBÉRI RENDELET VÉGREHAJTÁSA

A rendelet tulajdonképpen a jobbágyintézmény lényegét nem bántotta, a földesúr érdekei nem szenvedtek csorbát, a jobbágy nem vált a föld tulajdonosává /202/.

Egyes területeken, ahol a jobbágy korábbi helyzete rosszabb volt ott javult a helyzet. Az alföldi területeken, ahol a jobbágy helyzete kedvezőbb volt az ország Ny-i részéhez képest, most rosszabb helyzetbe kerültek /203/.

Egyes telekosztályok éles elkülönülése bekövetzett, a zsellérek számára a felemelkedés lehetősége egyre nehezebbé vált /204/.

A legnagyobb hiba azonban az volt, hogy Mária Terézia az úrbérrendezés munkájának a végrehajtását a rendi vármegyékre bízta, akik a földesurak kiszolgálói voltak. A megyei hatóságok keletlenül tettek eleget, és amennyire lehetett a maguk malmára hajtották a vizet /205/.

A reform végrehajtását a rendi társadalom nagybirtokos rétege is ellenszenvvel fogadta és gáncsoskodásaival csatlakozott a vármegyei hatóságok tiltakozó magatartásához /206/.

Az úrbérrendezés után a határfelmérést nem hajtották végre, csak a bemondás alapján irták össze a területeket, s ez visszaélésekre adott lehetőséget.

Festetics Pál is figyelmeztette az apját, hogy a jobbágytelkek kimérésével ne siessen, ne ők legyenek az elsők /207/.

Festetics Kristóf 1767. aug. 6.-én írta:

"Mind a mai napig az urbáriumnak hasznát nem vehetjük, még inkább minthogy kicsúfolhatnánk vele, minden dolgainkat készpénz nélkül kölleték véghez vitetniük" /208/.

Pest - Pilis - Solt vármegye közgyűlése 1768. elején tárgyalta az urbárium bevezetéséről szóló helytartótanácsi leiratot, s ennek értelmében kiküldte az illetékes szolgabírákat egy-egy esküdttel az egyes falvakba /209/.

1768. októberében elfogadta a megye felterjesztését a község 4 osztályba való sorolásáról /210/.

1770. tavaszán olvasták fel a falvakban az urbáriumot s a végén felsorolták a beszúrásokat és aláírással hitelesítették. Majd felszólították az uradalmakat, hogy mérnöki munkával mérjék ki a telkeket /211/.

Az urbárium nagy mértékben megrövidítette a jobbágyokat az addig birt földjükön. Egyre inkább megjelentek

a maradvány /remanentialis/ földek, vagyis azok a területek, amelyek a szabályozás előtt a parasztok kezén volt^{ak}. Eddig ugyanis az egész határ a községek kezében volt. Azonban már 1770. után még így is több föld maradt a jobbágyok kezén, mint amennyit az urbárium megszabott /212/.

A Grassalkovich uradalom területén az urbérrendezés után, már a terheket többé nem a községre, hanem egyes jobbágyokra szabta ki a földesúr. Ezzel megszűnik a jobbágy labilis rétegződése, élesen elválík egymástól a telkesgazda, zsellér és a taksás /213/.

Mivel a jobbágy Gődöllőn 1770.-ig kevesebbet dolgozott a földön, ezért kéréssel fordult Grassalkovichhoz, hogy a későbbiekben is szerződés szabályozza a viszonyukat, ne az urbárium. Ennek a kérésnek Grassalkovich készségesen eleget tett. /214/

Nemcsak a Gődöllő területén élő jobbágyok fordultak kéréssel, hanem Dányban is. A jobbágyok, akik korábban az urbéri rendeletnek megfelelően adóztak kérték a földesurat, hogy a régi jó megszabott rend szerint szolgáljanak, amit a földesúr engedélyezett.

Az urbérrendezés hatására Ny. Mo-on a nép azt hitte, hogy elérkezett a szabadulás órája, és elkezdődtek a lázadások. Az Alföldön, ahol a jobbágy helyzete

jobb volt, zavarások sokkal kisebb mértékben fordultak elő /215/.

Azonban a jobbágyság lassanként belátták, hogy az urbárium a terheik könnyítését nem jelentette.

Az 1785. augusztus 22.-én kelt jobbágyrendelet megsemmisítette a jobbágy elnevezést és a röghöz kötöttséget. Ettől kezdve a jobbágy szabadon költözködhett, külön engedély nélkül házasodhatott, nem volt köteles a földesúrnak személyes szolgáltatásokat teljesíteni, ingó javai felett szabadon rendelkezett. A földesúrnak már megtiltották, hogy a jobbágyot alapos ok nélkül a földjétől megfossszák vagy másik faluba helyezték át. Erre azért volt szükség, mert ekkor már a túlkapások újra jelentősekké váltak /216/.

Azonban a jobbágyviszony továbbra is fennmaradt, a paraszt nem lett tulajdonosa a földnek. Mivel a gazdasági életünk, iparunk fejletlen volt, ezért a parasztok többsége kényszerből a földesúr birtokán maradt /217/.

A PIACI LEHETŐSÉGEK IDŐLEGES KISZÉLESÉDÉSE

A PIACI LEHETŐSÉGEK IDŐLEGES KISZÉLESEDÉSE

A XVIII. század közepétől kezdve egyre jelentősebbé vált a majorsági gazdálkodás /218/. A majorsági gazdálkodás uralkodóvá válása pedig szükségessé tette a piaci viszonyok kiszélesedését. A mezőgazdasági termékek iránt megnövekedett a kereslet. A termékek a piacon egyre keresettebbek lettek, mert az osztrák iparosodó tartományok egyre nagyobb mennyiségben tudták a termékeket megvásárolni. A gabonánk iránti keresletet növelte még II. József török háborúja, majd pedig a Napoleon-i háborúk. Ezek a háborúk minden eddiginél nagyobb gabonakonjunkturát teremtettek /219/.

A háborúk következtében időlegesen feloldották a gabona kiviteli tilalmat. Megnövekedett a kereslet, ebből adódott, hogy az árak nagymértékben felemelkedtek.

"A piaci igények emelkedése a kedvező értékesítési lehetőségek kiaknázására ösztönözte az eddig is nagyban majorkodtató nagybirtok mellett a közép- és kisebb birtokú nemességet" /220/.

Ezért a konjunktúra hatására gazdálkodási láz kapott lábra. A földesurak arra törekedtek, hogy minél több

terményt szállítsanak a nyugati piacra /221/.

A földbirtokosok ezért egyre több földterületet és legelőt raboltak el a jobbágyoktól és ezzel az alodumokat növelték /222/. "Az 1790-es években a legnagyobb kivitelük gabonából, szarvasmarhából és gyapjából volt" /223/.

Az ország nyugati része, amely közelebb esett a főfogyasztóhoz, sokkal inkább bekapcsolódott a kereskedelembe. Ezt a kedvező helyzetet használta ki Festetics György. Főleg a soproni piacon értékesítette a terményeket, de szállított a kanizsai piacra és Stájerországba is. Hétfőn és kedden a heti vásárrban osztrák kereskedőknek adták el az árut. A gabonát megrostálva értékesítette a piacon /224/.

"mert ha egyszer egy kereskedő megcsalódik,
az többi is elvadul" /225/.

Az állatokat pedig a pénteki állatvásáron értékesítette /226/.

Több alkalommal elküldte Asbóth Jánost a Georgikon tanárát, hogy az új eljárásokat és a piaci módszereket kikémlelje /227/.

A nyugati piactól sokkal távolabb levő Grassalkovich uradalom bekapcsolódása a mezőgazdasági árutermelésbe már nem volt ennyire szerencsés. A telepü-

lés jelentőségét Pest közelsége adta meg. A Duna közelségének nem tulajdonítható olyan nagy szerep. Pestre sem tudták egész éven át szállítani az árut, mert jó út csak nyáron a szárazságban és télen a fagyban volt. Ősszel és tavasszal az esőzések idején az út több esetben járhatatlan volt, s ezért a kapcsolat akadozott /228/.

Ettől sokkal jobban bekapcsolódott a kereskedelembe Beleznay Sámuel gróf. Maga a település Pesthez közel, 45 km-re helyezkedett el, s Pilisen vezetett keresztül Bécsét Erdéllyel összekötő út. Pilistől az út sík területen haladt egészen Pestig, s ebből következett, hogy nemcsak száraz időben, hanem állandóan járható volt.

Beleznay Sámuel is Pestetől Gyöngyhöz hasonlóan az osztrák piacra szállított terményt. Ez annál is jelentősebb, mert még ebben az időben is a belső kereskedelem nagyon gyér volt, és elsősorban a helyi vásárokon zajlott le. A belső kereskedelem központja pedig a pesti piac volt.

Amikor Pilis községet 1805-ben mezővárosi rangra emelték, vásártartási jogot nyert /229/. 1808-ban, ezért a vásár területére a gróf vásáros sátrakat csinaltatott /230/. Nyáry János nyáregyházi birtokos

1811-es vallomása szerint Beleznay gróf az atyja kastélyánál levő épületeket lebontatta, és a követ a vásárban levő cédulához építésére használta fel /31/.

Nyáry János, amikor elmondta, hogy céduláhozát építtetett ezt úgy adta elő, hogy haragudott rá, mert a régi épületeket tönkrötötte. A tanuvallomások arról nem szóltak, itt a vásárban a gróf hogyan értékesítette a terményét. A jobbágyoknak valószínűleg otthon adott el a gróf különösen fát, szalmát és szénát. A tavaszi és az őszi szalmát egységesen árulta, 50 forintért /232/. A környéken ő az egyedüli földbirtokos, aki a háborús konjunkturát igyekezett kihasználni. Amikor az apja pavillonját ledöntötte, akkor Kauffmann Mózes irsai lakos szerint 12 mázsa vasat és 20 mázsa rezet adott el Pesten. A meglévő pavillonokat pedig zsindellyel fedette be.

Amikor a serfőzést befejezte a rézüstöket Pesten eladta és fél éven belül a hordókat és az üstök utólját is értékesítette /233/. Nyáry János nyáregyházi földbirtokos állítása alapján ezeket nagyon olcsón adta el, maga is vásárolt belőle, saját bevallása szerint áron alul /234/. A gabona konjunktúra idején nem elégedett meg, hogy gabonáját Pesten adja el, hanem

Mosonba szállította. Mivel a Belesznay birtok messze volt a Ny.-i piactól, ezért a nagyobb szállítási költségek miatt kisebb haszonnal tudta a gabonát és a bort értékesíteni.

Amikor, 1806-ban a gabona ára magas volt, akkor nemcsak a saját terményét vitte Mosonba eladni, hanem összevásárolt 10-15.000 mérő gabonát. Nyáry József nyáregyházi földbirtokos szerint azonban az üzlet nem sikerült, csak a fele áron tudta az árut értékesíteni. Az áruval Légrádi fiskális urat küldte. Felmerült a kérdés, miért adta el ráfizetéssel a gabonát a mosoni piacon. Lehetséges, hogy már nagyon drágán tudott vásárolni és ezt még szállítási költségek is tetézték. Anonban az is előfordulhatott, hogy Nyáry János birtokos értesülése rossz volt, sőt még az sem kizárt, hogy mivel nem ment el a gabonával, a szállítók becsapták /235/.

Hasonlóan a kereskedő nyereszkeskedő szellem valósult meg 1810-ben is, amikor szintén Mosonba küldte a gabonáját. Fay Ferenc táblabíró szerint 7/6 forintért adta el mérőjét. Zabját pedig 5/15 forintért értékesítette /236/.

A borral is hasonlóan igyekezett az előnyüket kihasználni és abból is nyereséget szerezni. Haluska

Mihály házhelyes szellér szállította a saját szekeren a grófnak a bort /237/.

Sveigen Salamon /nincs jelölve a származása/ ezt megerősítette, hogy 200 akó bort vett Szekszárdon, amelyet vashordóba ültetett, majd egy részét Pestre, más-részét Pilisen lévő pincéjébe viteti /238/.

Kaufmann kereskedő szerint néhány száz akó bort, akóját 60 forintért vásárolta és ezt Pilisre vitték. Majd Pesten árulta a bort, azonban akóját 20 vagy 30 forintért adta el /239/. 1809-ben kölcsönként pénzen 4000 mérő gubacsot vásárolt, mérőjét 10 vagy 12 forintért, amelyet Grozinger tímárnak azonnal eladott. Ennek mérőjét 6 forintért adta, s így ezen mintegy 16.000 forintot veszített /240/.

Viling György monori házhelyes szellér fogalmazta meg 1811-ben, hogy a gazdasága hibás és tékozló volt, hogyha valami az eszébe jutott, azt a legcsekélyebb összegért adta el, amikor azonban vásárolni akart semmi sem volt drága. Szerinte ez a szegényeknek jó volt, mert olcsón tudtak tőle vásárolni, ha valamibe beleunt /241/.

Arról nem szóltak a vallomások hányszor adta el a termékeket nyereséggel, a környékbeli lakosok csak azt jegyezték fel, amikor veszteséggel értékesítette.

Amikor a szarvasmarha keresett lett és a juh ára is emelkedett, akkor ezeket is értékesítette. Eladta a marháit, amit édesanyjától és édesapjától örökölt /242/.

Hasonlóan pálinkafőzéssel és serfőzéssel is spekulált, azonban amikor a kereslet iránta csökkent, minden felszerelését gyorsan értékesített és másba fogott /243/.

Ugy tűnik, hogy minden új iránt fogékony, amikor veszteség érte (azonban) gyorsan kedvét szegte és megszabadult a kötöttségektől.

A mezőgazdasági termékek iránti kereslet csökkenése először a Ny.-i piactól távollevő Beleznay /244/ és Grassalkovich /245/ birtokosokra hatott. Mivel ezek drágábban szállították az árut, ezért az egyre nehezebbé váló értékesítés miatt egyre kevesebbet szállítottak, s ez pedig a gyors gazdasági hanyatlásukat vont maga után. A kereslet csökkenése még a ^{piac}közeli Pestetics birtokon is érezteti majd a hatását, s ez a birtok is hanyatlásnak indult /246/.

MAJORSÁGI GAZDÁLKODÁS URALKODÓVÁ VÁLÁSA

A MAJORSÁGI GAZDÁLKODÁS URALKODÓVÁ VÁLÁSA

A majorsági gazdálkodás uralkodóvá válásának egyik alapvető feltétele a piac /247/. A piacra termelés csak ott tudott megvalósulni, ahol a termelők szám szerű növekedése is bekövetkezett /248/.

A XVIII. század második felére a népesség szám növekedése az alföldi területeken lehetővé tette a majorságok kialakulását. Ezután az 1760-as évektől kezdve már negatív tényként hatott, hogy megszűnt a bevándorlás /249/. Hasonlóan továbbra is gátolta a majorságok kialakulását a függő helyzetünk /250/. A tőkeszegény országokban a földesurak arra voltak utalva, hogy "extenzív uton kíséreljék meg az ártermelés megkívánta többlet teljesítmény elérését" /251/.

Mivel ebben az időben a piaci lehetőségek időlegesen kitágultak, megindulhatott a majorságok gyorsabb kialakulása.

Mivel az értékesítési lehetőség nyugaton az osztrák piac közelsége miatt sokkal könnyebb volt, ezért a majorságok kialakítása is sokkal gyorsabban haladt, mint a piactól távolabb levő alföldi területeken /252/.

1790-ben a Festeticsok keszthelyi uradalmában az összes szántóterületnek 51 %-a majorsági földterület.

1790-ben Pest megyében az összes szántóterület 45 %-a allodiális, ebből ha leszámítjuk a 20 % parasztbérletet akkor csak 25 %-a a saját kezelésben lévő /253/.

Az alföldi területeken az allodium csekély voltáról tanuskodik a Grassalkovich uradalom, az 1782-es összeírás szerint, területének csak 5,8 %-a allodium. Másrésről a megművelt földterület csekély volta az összes földterületnek csak 16 %-a, az állattenyésztés fontosságát bizonyítja /254/.

Az ország nyugati részén a földesurak irtvány, erdő, legelő szabályozást a parasztok rovására tettek, addig az alföldi területeken főleg a maradvány földeket allodizálták /255/.

Grassalkovich II. Antal is eleinte arra törekedett, hogy minden falu határában szakít ki majorsági földterületet. Azonban hamarosan rádöbbsent, hogy ez az egységes irányítást gátolja, ezért visszaadta a jobbágyoknak a földet és az allodiumát a kartali földterületre tette át. Ez a koncentráció növekedését

és a meglévő faluközösség megszűnését jelentette /256/.

Még az ország nyugati részén, ahol a földművelés jelentősebb volt a robotot jól hasznosították, addig a fejletlen földművelést folytató gazdaságok kénytelenek a jobbágysággal szerződést kötni /257/. Ezzel magyarázható, hogy a földesurak nem allodizáltak a pusztákat, pedig a hatalmas kiterjedésű terület alkalmas lett volna a majorságok kialakítására /258/.

Ha lassabban is, mint Ny.-Magyarországon a megváltozott helyzet hatására a törökpusztított területen is megnövekedtek az allodiumok. Hasonlóan bekövetkezett a majorsági földterület készítése a Belezna birtokon is. Adatunk azonban csak Belezna Sámuel halála utánról maradt fenn, amikor 1834-ben az örökösök között felosztották a birtokot /259/.

IRTÁSFÖLDEK KISAJÁTÍTÁSA

"A XVIII. század^{dekoru} (végétől) a földesuri vetés-terület a konjunktura következtében mind inkább terjeszkedett. Ennek volt a következménye: az irtások földesúri visszaváltása, vagy elkobzása" /260/.

A fejlettebb Ny.-magyarországi területen levő Festetics birtokon már korábban Festetics Kristóf el~~kezdte~~ kezdte az irtások elvételét /261/.

"Festetics Kristóf sem allodizálta az elkobzott irtásföldek egy részét, hanem jobbágyterhekre osztotta és a korábbi mérsékeltebb szolgálatok /irtáspénz, tized vagy kilenced/ helyett súlyos robotot kívánt tőlük" /262/.

Az irtásföldek visszaváltása azonban az úrbérrendezés után hamarosan befejeződik a Festeticsek birtokán /263/.

Ezzel szemben az alföldi területeken a gabonakonjunktura hatására indult meg az irtások tel^{kiföl}dekké és a radikálisabb forma, majorságok irtásokkal való növelése /264/.

Babik Ádám /nincs jelölve a származása/ 1811-ben elmondta, hogy majorságát a Beleznay gróf az irtás-

földekkel hogyan növelte. Kivágatta a "Papp borkét" és az öreg erdőt. Ezt a területet szántatta, kaszáltatta /265/. Az erdő kivágást is bérbe adta. Erről vallott Bauer Illés irsai kereskedő is, aki a sógorával az erdőből vett 200 ül fát. Üljét 4 forintért vásárolta. Szerinte, ezt az erdőt a jobbágysággal felesbe vágatta ki. A jobbágyságnak tövestől kellett az erdőt kiirtani /266/. A pilisi Dolina erdőt is kivágta és hordatott fát a bicskei és a dabasi erdőkből is. A kert körül garádot akart csináltatni. Ha a jobbágyság a fát maguk vágta és hozta haza, akkor a kerítésért 1 forintot fizetett, ha pedig Bicskéről és Dabasról maga hordta, akkor 14 garast fizetett /267/. Az erdő kivágást megerősítette Nyáregyházán lakó Nyáry József P.V.M. Táblabírája is az 1811-es vallomásaiban, aki szerint a dabasi jegenyeterdőt kivágta és garád karónak hordatta. Bár nagyon szigorú földesúr hírében állt, a jobbágyság becsapta. A fuvarosok felől hordták a karókat, s Nyáry József szerint a görbákat vitték Pilisre, a szebbeket maguknak megtartották /268/. A karókat szőlőben hasznosították, azonban a tanuvallomások alapján a kerítéshez hasonlóan ez is rövid ideig tartott /269/. A kivágott

erdők, tehát már nem a jobbágyságok kezébe kerültek, hanem a néhány kiragadott példa bizonyítja, hogy a földesúr allodiumát növelte. Ezt a földterületet a földesúr szántatta, kaszáltatta, vagy pedig szőlőt ültetett bele /270/.

Hiába tiltotta meg az urbárium a legelőcsönkítést, ennek ellenére a Festetics /271/ és a Beleznay birtokon is elvették a közös legelőket és allodiummá alakították át /272/. Beleznay Sámuel grófra is panaszkodtak a jobbágyságok, hogy a legelőkről kiűzte őket.

A dekonjunktúra hatására az irtásföldek művelése abbamaradt. Ezt bizonyítja, hogy a szőlő művelésével felhagyott a Beleznay gróf /273/.

Petyén Márton /nincs jelezve a származása/ mesélte el, hogy a kerítés nem tartott sokáig, idővel nem törődött vele, aki érte hordta /274/.

TELEKCSONKITÁS

A fejlettebb gazdálkodást folytató az árútermelésbe jobban bekapcsolódó Ny.-magyarországi birtokon a majorsági földterületet növelték azzal is, hogy a jobbágytelkeket csökkentették /275/, addig a gazdaságilag fejlettebb Beleznay birtokon erre még nem került sor. A telekesonkitás miatt a földesúrra a jobbágyok még nem panaszkodtak. Itt még mivel hiányzott az elegendő munkaerő a földesúr állandóan azzal küszködött, hogy robotra hajtsa a jobbágyokat, erősen alkalmazva a túlrobotoltatást. A Festetics birtokon is a tőkehiány miatt még szükség volt a jobbágy robotjára, ezért nem fosztották meg a jobbágyot a föld egészétől. Az egésztelkes jobbágyok száma a keszthelyi uradalomban 1768 - 93 között 45-17-re csökkent, viszont 1793-ban a telkes jobbágyok 92 %-a féltelkes volt /276/. Sajnos nem tudjuk, hogy a Beleznay birtokon ebben az időben milyen nagyságúak voltak a jobbágytelkek. 1834-ben 99 2/9-es úrbéri házhely volt. A jobbágyok rendelkeztek centuriális telkekkel. A külső és a belső jobbágytelkek egyformák voltak /277/.

Festetics Pál, hogy megakadályozza a jobbágyok szökését kiadta a csurgói tiszttartójának, hogy minden

szökni akaró jobbágnak egész telket kell adni, s aki egész telekkel rendelkezik, annak pedig másfél telket adjon /278/.

"Igy alakult ki az a sajátos helyzet, hogy míg a földesúr egyrésztől minden rendelkezésre álló uton módon nagyobbítani igyekezett az allodium területét, addig ugyanígy görcsösen ragaszkodott a jobbágy teherbíró képességének fenntartásához" /279/.

BÉRLETEK TOVÁBBÉLÉSE

A piactól távollevő, főleg állattenyésztést folytató alföldi területeken a majorsági földterület növekedése tágas pusztákkal lett volna megvalósítható. Azonban ezek a népes, lakott falvaktól távol estek, így sok robotot kellett volna rájuk pazarolni. Ezért a megművelésük a konjunktúra idején is problémát jelenthetett, így ezeket továbbra is bérbe adták /280/.

A Grassalkovich uradalom fénykorában területének nagy részét bérbe adták, csak Gödöllő és Hatvan területén szüntették meg a bérletet /281/.

Hasonlóan Beleznay Sámuel is a földterületének nagyobb részét árendába adta /282/. Árendásoknak az uradalmi összeírások a földesúri regálékat bérló embereket nevezte. Ezek a földesúrhoz tartoztak, de nem jobbágysorban éltek. Bérelhettek pálinkafőzőt, kocsmát, mézsárszéket, juhokat, stb. /283/.

A konjunktúra éreztette a hatását a bérletekre is. Mivel a termények iránt megnőtt a kereslet, ez maga után vonta a föld értékének a növekedését is. Eből következett, a birtokosok egyre nagyobb bérleti díjat kértek. Ugyanakkor a bérlők száma is növekedett a nagyobb haszon reményében. Így a tulajdonosok azok-

nak adták oda, akik több évre előre fizettek /284/.

A jó értékesítési lehetőségek hatására Beleznay gróf is csökkentette az árendások számát. Ezt bizonyítja Kozik Sámuel árendás, aki arról panaszkodott, hogy árendába adta neki fél Hernádot. Fél év múlva meggondolta magát és felbontotta a szerződést. A félévi munkáért 200 forintot fizetett neki. Természetesen az ellen az árendása elégedetlenkedett, ekkor megfenyegette, amennyiben feljelenti, akkor kiüzi Pílisről /285/. Ebből az látható, ott ahol a földesúr már képes volt hasznosítani a földet, ott már visszavette a bérletet /286/. Eszterházyhoz /287/ hasonlóan a bérbeadásnál a saját jobbágyságait részesítette előnyben. Ők az volt, félt a jobbágyságok elvesztésétől /288/. A depresszió hatására a gróf a bérleteket újra növelte, s emellett több földterületétől megvált.

Beleznay gróf a földterületet felesben adta ki. Balla János alsónyáregyházi birtokos az 1811-es vallomásaiban elmondta hallott róla, hogy árendába adta a dászentmiklósi pusztát. Ennek az árendáját azonban két évre előre kérte. Így, mintegy 46.000 forintot fizetett előre a grófnak. Ezért a gróf jutalmul 3 kazal szénát adott /289/. Farkas János vatyai puszta árendása hasonlóan előre fizette a bérletet. Ő is arról vallott, hogy a 1811. március 15.-én a dánosi

pusztá haszná felét előre fizette. Ezt 23.000 forintban határozta meg, mivel ő is előre fizetett, ezért a gróf neki is adott 3 kasalból álló 10 üles szénát. A jutalmat valószínű nem azért adta, mert jószívű volt, inkább azzal magyarázható, a dekonjunktúra hatására csökkenhetett a bérlők száma /290/.

A JOBBÁGYSÁG ÉLETKÖRÜLMÉNYEINEK
ROSSZABBODÁSA

A MUNKAREND MEGSZERVEZÉSE

Az uradalmak szabályozták a munkanap hosszát.

A gödöllői Grassalkovich birtokon már a munkaidőbe beleszámították az oda és visszamenetelt is /291/.

Belemay gróf a jobbágy munkaerejének kihasználásában sem maradt el a többiektől, sőt az ő birtokán a jobbágyot, ha szükség volt az erejére akkor éjjel is dolgoztatta. A tanuvallomások arról szóltak, hogy étlen, szomjan dolgoztak a földön. Ebből következett munkaközben pihenőt nem tarthattak, nem volt tekintettel sem a nagy melegre, sem a nagy hidegre. Ha megálltak, nem kérdezte meg mi történt, hanem rögtön elverte, vagy elverette őket. Ez történt Madacski Györggyel is, aki szántás közben megállt, mert az ekéje meghibásodott, meg sem hallgatta őt, ükörhajtó ostorral elverte /292/.

Több esetben szembekerült az idősebb fiával, a jobbágyok arról vallottak 1818-ban, hogy amikor az ifjabb Sámuel vigyázott rájuk, gyakran mondta neki, hogy a nagy melegben ne dolgozzanak olyan serényen. Ha ez az apa tudomására jutott, akkor a jobbágyok elött leszádta őt, és ezért megverte a fiát /293/.

A jól dolgozó jobbágyságot nem jutalmazta meg, de dicsőretben sem részesítette, így nem lehet csodálkozni, hogy kedvetlenül dolgoztak. Egyedül csak Seprák Mihály jobbágy vallotta, hogy ha a jobbágynál serénységet tapasztalt, akkor megajándékozta /294/.

A pilisi főúr akaratára a munkaszervezésnél és irányításnál is meglátaszott. Nyáry József nyáregyházi földbirtokos szerint a munkát rosszul szervezte. Előfordult, hogy egyszerre 900 kaszást állított sorba, Dánoson, olyan sokan voltak, hogy egyik a másiktól nem tudott dolgozni. A konjunktúra miatti viszonylagos pénzhiánya következtében 1804-ben béreseket fogadott a dászentmiklósi pusztára, akik fél évig voltak ott, majd egész évi bérüket kifizetve szélnek eresztette őket /295/.

A ROBOTTERHEK SÜLYOSBODÁSA

A földesuraknak a majorsági földterület növeléséhez egyre több munkáskézre volt szükségük. Azonban hiába halmozódott fel a földbirtok a földesurak kezén a majorsági földterület növekedése nem jelentette a pénztőke felhalmozódását. Általában a földesuraknak nem volt pénzük, hogy ezen pénzes munkásokat fogadjanak /296/.

A tőkeszegénység miatt a jobbágyok sem tudták a szolgáltatásaikat pénzen megváltani /297/.

A fejlett gazdálkodást folytató keszthelyi uradalomban 1795-ben

44,85 %-a robottal	} dolgoztak
11,5 %-a haszonbérrel	

/298/.

A jobbágy azonban csak immel-ámmal teljesítette az urbáriumban meghatározott robotot. Különösen, ha az ellenőrzés laza volt, vagy valamilyen oknál fogva hiányzott próbálták a jobbágyok a robotszolgáltatást mellőzni. Ezért fordulhatott elő, hogy a Grassalkovich uradalom területén egész táblák maradtak meg műveletlenül /299/.

Pest megyében Beleznay Sámuel gróf erőszakos földesúr hírében állt, azonban ha valamit nem ellenőrzött

akkor 5t is a jobbágyok kijátszottak, pl. a karók közül a görbéket vitték az uraságnak, a szebbeket pedig megtartották maguknak /300/.

Az azonban elképzelhetetlen volt, hogy a robotjukat ne teljesítsék. Skrada György Beleznayék jobbágya fogalmazta meg, hogy a jobbágyok robotjukat mindenkor teljesítették /301/. Mivel a konjunktura alatt a földbirtokosok egyre többet akartak termelni, s ezt nem a korszerű technikával az intenzív termeléssel érték el gyakran folyamodtak a túlrobotoltatáshoz. A supererogatioval találkozhatunk a pilisi birtokon is. Ez elsősorban azokon a birtokokon terjedt el, ahol a földbirtokosok bekapcsolódtak az árútermelésbe, s ezért gyorsan növelték az allodiumokat /302/.

Nemes Morvay Lajos monori lakos, aki 7 hónapig tiszttartója volt Beleznay Sámuelnek 1818-ban a jobbágyokkal szembeni magatartásáról beszélt. Szerinte minden ok nélkül munkára hajtotta a jobbágyokat, akkor is, ha már minden robotjukat letöltötték /303/.

Skrada György Beleznayék jobbágya szerint, ha valamilyen munkához fogott és annyi munkása nem volt, amennyit kívánt, akkor magával vitte az erdőkerülőjét, aki vel a kerteket összejárta, az ott talált embereket összeverte, vagy verette, gyakran megesett, hogy az udvarba

is vitette őket és ott még megverette. Ezután a földjére hajtatta dolgozni a jobbágyokat /304/.

Czinkos János Beleznay Sámuel jobbágya az előzőeket kiegészítette azzal, hogy azokat a jobbágyokat is kergette, akiknek a cselédjeik robotban voltak /305/. Erről tanuskodik Skrada György jobbágy is, aki 1814-ben a gróf kölesének betakarítására 3 emberét oda küldte, maga pedig a dánosi pusztára ment zabért és ott szerencsétlenségére véletlenül összetalálkozott a gróffal. A grót nem vette figyelembe, hogy helyette az emberek dolgoznak, 20-25-öt üttetett rá és lehányatta az út közepére a zabot, majd kényszerítette Skradát, hogy menjen a szekérével az ő földjére dolgozni /306/.

A jobbágyok átrendezés földjére is gyakran kiment a gróf, ahonnan a jobbágyait hazahajtotta. Ez történt Mikebudán is, ahonnan 14 jobbágyot hajtott haza a saját földjére és ott kényszerítette őket dolgozni /307/.

Seprák Mihályt is megverette azért, mert az urbáris tartozáson kívül mást vállalni nem akart /308/.

Az infláció alatt különösen a lusta jobbágy védekezett a földesúri kihasználás ellen. Hiába fizette ki az uradalom a többletmunkát, a bér semmivé zsugorodott. A jobbágy így kezdte nem teljesíteni a kötelezettségét, igyekezett "renstans" maradni a robottal. Ez el-

len a gödöllői uradalom úgy védekezett, hogy a robotnapok számát 19 %-al csökkentette annak ellenére, hogy növekedett a szántóföld területe /309/.

Ilyen robotcsökkenéssel a Belezna birtokon nem találkozunk, ott továbbra is a földesúr maximálisan kihasználta a jobbágyok erejét /310/.

A DÉZSMA NÖVEKEDÉSE

A feudális robotgazdálkodás a fejlődő árútermelés igényeit nem tudta kielégíteni /311/.

Beleznay földesúr nemcsak túlrobotoltatja a jobbágyságot, hanem több dézsmát kér, de az is előfordult, hogy ezt többször hajtotta be /312/.

Miavetz János jobbágy, aki térszomszédja volt a grófnak panaszkodott, hogy 1814-ben a gróf a kertje mellett ment el és látta, hogy nála tiszta búzát raktak le a szekérről. Bement hozzá a kertbe, és a megakasztott szekeret el akarta hajtani. Ő akkor megijedt, és a gróftól elszaladt, mindent otthagyt. Sételmezte, hogy a gróf annak ellenére, hogy a dézsmát ő már kifizette, mégis elvitte a terményt /313/.

Zaduánszki György jobbágy szerint kevés olyan ember volt, aki a verést megúsza. Őt is méltatlanul megverte, mert olyan földről hozta haza a búzáját, amelyről dézsmát adni nem szokták. A gróffal összetalalkozott, a gróf a szekérről a búzáját lehányatta, magát pedig fokosával megverte, a terményt pedig a grófi udvarba szállíttatta /314/.

Sepprák János jobbágyot azért verte meg, mert a

dézsma kevésnek látszott /315/. Az is előfordult, hogy a gróf kényszerítette a jobbágyokat az ő termé-
nyeinek szállítására. Megverte Csajka Márton csizmadi-
át, aki a pulttárolt zabot hozott haza. A gróf eléállt
és társaival együtt őt megverte, a magáét rakatta rá
és azt voltak kénytelenek szállítani, így az ő zabja
veszendőbe ment /316/.

A ZSELLÉRESEDÉS ELŐREHALADÁSA

"Ahhoz, hogy a feudális földesúr kapitalista módon juthasson több jövedelemhez, szükség volt földnélküli, gazdaságot nem folytató munkásokra, akik kénytelenek eladni munkaerejüket a "szabad" munkapiacra" /317/.

Az árútermelés kiszélesedése következtében a silány és elégtelen robot mellett szükségessé vált hogy a földesurak bizonyos munkák elvégzésére pénzért embereket fogadjanak fel. Mivel a földesuraknak csak kevés pénz halmozódott fel a kezükön, ezért erre kicsiny volt a lehetőségük. Általában akkor alkalmazták, ha nagyon szükséges volt a munka, pl. a rossz idő miatt sietni kellett az aratással, vagy a betakarítással. /318/.

A pénzes munkások olyan parasztfiukból lettek, akiknek már nem jutott föld. Ebben az időben telek-aprózódásról még nem beszélhetünk, csak telek esonkításról. Ekkor még a jobbágytelket a legidősebb fiú örökölte, ezért növekedett a telek nélküli jobbágyok, a zsellérek száma /319/.

A zselléreknek két csoportját különböztetjük meg: házas zselléreknek /inguilinus/, azokat a zsellé-

reket neveztek, akik saját házzal rendelkeztek. A ház/alan zselléreknek /subinguilinus/ pedig azokat, akik már saját házzal sem bírtak /320/.

A Beleznay birtokon a zsellérek száma 1835-ben 200 fő volt, arról a tanuvallomások nem szólnak, a századfordulón mennyi lehetett a számuk /321/.

A zselléreknek egy része a földesuránál vállalt munkát, s ezeket neveztek cselédeknek, a nagyobbik része pedig pénzes munkából élt /322/. Ezek a majorsági cselédek és pénzes munkások még nem bér munkások, ezek olyan osztályt képeztek

"amely egy vagy más formában kapcsolatban van a földdel" /323/.

A MAJORSÁGI CSELÉDEK

A háborús konjunktúra a maximált jobbágyságot, a robot csekélyisége szükségessé tette a cselédek alkalmazásának növelését /324/. A cselédek közé tartoztak a jagerok, az erdőpásztorok, a béresek, a koscsok, a hajduk, a kádárok, a kovácsok, a molnárok, a téglások, a kerékgyártók stb. /325/.

A cselédeknek azért, hogy a földesúrnál munkát vállaltak pénzt és élelmet kaptak /326/.

1795-ben a keszthelyi uradalom területén a cselédek munkájának 45 %-át képszpénzben
55 %-át terményben } fizették /327/.

A pénzhiány miatt a gazdaságok csekély számban alkalmazták a cselédeket. Itt is különbséget kell tenni a fejlettebb Ny.-i országrész és a gazdaságilag elmaradottabb alföldi gazdaságok között. A keszthelyi uradalom területén 1795-ben az uradalmi munkák 30,23 %-át végezték a cselédek /328/. Az Alföldön a cselédek száma ettől sokkal kisebb volt /329/. Arról sajnos nincs adatunk, hogy a Beleznay birtok területén a munkák hány százalékát végezték a cselédek.

A cselédeknek azonban mindvégig csak az a szerep jutott, hogy kitöltsék a kevés robot miatt fellépő

úrt /330/.

Beleznay Sámuel gróf a jobbágyokhoz hasonló módon bánt tulajdon cselédjeivel is. A cselédek teljes egészében a gróftól függtek, a felelősség az irányításukba beleszólása nem volt, sőt a férfi cselédokra a noje rá se nézhetett /331/.

Hemcsak a jobbágyokat kényszerítette supererogatoria, hanem a cselédeket is. Hupka Mihály csellért a szőrűre nyomtatni kényszerítette, az nem akart monni, mivel nem volt köteles, másképpől éppen szénért indult, mert mint Kovács mester a mesterség ücsőőhöz szénre volt szüksége. Ekkor mivel lovaival nem ment neki dolgozni agyba-főbe verte, fejét több helyen betörte, annyira, hogy hosszú ideig alkalmatlan lett a mestersége folytatására /332/. Rakita András volt öreg molnár is azért panaszkodott 1811-ben, mert többször szőz pálcát veretett rajta, csupán azért, mert nem akarta a gróf gyűlöletét saját lovaival szállítani /333/.

A bőreszek munkája ugyanolyan lassu és hanyag volt mint a jobbágyok munkája és értékben messze elmaradt a pénzös munka mögött. A güdüllői birtokon nem a legkényesebb munkát végeztették velük, fa és borszállításra trágyahordásra használták őket. A szőlő-

be, mivel az már nagyobb szakértelmet kívánt nem engedték be őket /334/.

Beleznay Sámuel a szántásra használta a béreseket. Fay Ferenc táblabíró szerint 1806-ban 100 bérese volt. A béresok mellé 100 ekét és 400 ökröt állíttatott, ezt drága pénzen vette, majd fél év után felhagyott a béres gazdálkodással, s a béreseket egész évre kifizetve szélnek eresztette /335/.

Krizsán György pilisi házhelyes zsellér szerint, amint ígérte a zselléreket úgy fizette, mivel mostan sokat vettetett, szánttatott, az embereknek többet fizetett /336/.

PÉNZES MUNKÁKOK

Mivel a zselléreknek csak egészen kis hányada tudott eselédként elhelyezkedni, a zselléreknek nagyobb része alkalmi pénzes munkából élt. Munkaerő kínálat a zsellérek számának növekedése miatt egyre nőtt. Igény is lett volna a pénzes munkásra, azonban mivel a földesurak tőkével nem rendelkeztek, ezért a pénzes munkásokat nem tudták kifizetni /337/.

Még Festetics György gróf is, akinél a konjunktúra éveiben sok pénz halmozódott fel a gazdatisztnek a következő utasítást adta:

"A pénzes munkásokkal kémlélve bánjon és csak ott, ahol elkerülhetetlen aplicallya, nagy judiciummal kölletik élni, ahol olcsóbban jut az uraság hozzája, avagy szaporábban végezni kölletik valami dolgot, azt fontollya meg... az pénzes munkásokat vagy rövid napokra avagy gyöngébb munkákra, ugy mint gyomlálásra, gyűjtésre stb., ahol gyermekeket és asszonyokat olcsó pénzen lehet találni, fordítani tanácsos" /338/.

Míg a Festetics uradalom óvatosan bánt a napszámos vagy pénzes munkásokkal, addig a tőle szegényebb,

kisebb tőkével rendelkező Belezmay gróf pazarlóan. A pénzes munkásokat vagy meghatározott munkára fogadták, vagy minden napra vagy minden különösebb munkáért darabért kaptak /339/.

A pilisi gróf is a nagyobb szakértelmet igénylő munkára fogadott csak pénzes munkást. Balla Lajos alsó-nyáregyházi birtokos szerint, amikor szőlőt telepítettett akkor fogadott fel nagyszámú pénzes munkást. Ezeket soronként fizette, s minden 120 forintra még 1 forint jutalmat is adott /340/.

A vármegye meghatározta a legnagyobb bért, amit fizethetett a földesúr, ha ettől többet fizetett az uraság és ez kitudódott, akkor a földesurát a megye megbüntette /341/. Ennek ellenére előfordult, ha nagy szükség volt a munkáskézre több pénzt adtak a pénzes munkásoknak. Ez volt a jellemző Belezmay grófra is. Fay Ferenc táblabíró panaszkodott, hogy amikor új szőlőt ültetett, akkor ezeket az embereket béren felül fizette, s ezért ők a környéken miatta pénzes munkást alig kaphattak /342/.

Nyáry József 1811-es vallomása alapján ezeket a pénzes munkásokat minden ^{meg}különböztetés nélkül fizette /343/.

A Grassalkovich uradalom a szőlő gondozás robotját megváltatta a jobbágysággal. Ezen a pénzen fogadott

fel pénzes munkásokat. Így Eszterházy gróf a szőlő munkát nem a hagyag robottal végeztette, hanem a kvalifikáltabb munkaerővel /344/. Hasonlóan pénzes munkásokat alkalmazott a Beleznay gróf is a szőlők művelésénél /345/. Míg a Festetics és a Grassalkovich birtokon ésszerűen alkalmazták a pénzes munkásokat, addig a Beleznay gróf nem gondolkodott előre, csak a pillanatnyi helyzetnek megfelelően, ésszerűtlenül, sokszor alkalmazva elfecsérelte a pénzét.

Ezért fordult elő, hogy nála az infláció és a devalválció sokkal jobban éreztette a hatását, mint a másik két birtokosnál és az elszegényedése gyorsan megindult.

PILIS ZSARNOKA

1818. augusztus 10.-én, az apagyilkosság után 22 tanut hallgattak ki Pilis városában. A vallatókérdések között szerepelt az a kérdés is, hogy milyen kapcsolatban volt az elhunyt gróf a környezetével. A kihallgatott nemesek, a gróf szabad alkalmazottai és a jobbágyok egyértelműen a kegyetlen, zsarnoki magatartásról adtak számot /346/. Felmerül a kérdés, mi az oka annak, hogy a meghallgatottak az ifjú grófit védelmezik. Még a gróf életében a különböző perek alkalmával is az apát marasztalták el az erőszakos, embertelen magatartása miatt. Így elképzelhetetlen az, csak azért beszéltek így, mert az ifjú bűnét akarták enyhíteni. Az kétségtelen, hogy mostmár nyíltabban vallottak a jobbágyokon elkövetett durva, szadista magatartásáról. Beleznay Sámuelné 1815-ben azt állította, hogy a jobbágyok, azért nem vallanak őszintén, mert a keményebb büntetéstől félve nem mernek panaszkodni. A másik ok, nagyon alacsonyrendű személyek, akik pénz, jutalom reményében az igazság kimondásától elállnak /347/.

A gazdaság irányításában meggondolatlan földesúr a jobbágyokkal szemben is hasonló magatartásra tett

szert. Soha senkit nem hallgatott meg, hanem rögtön fokosával, puskájával kergette. Résztint maga verte, vagy verette /348/.

Bergula János pilisi bíró szerint a gróf a kertekre kiment a munkások után, ahová a lakosok szabadon élelmet szerezni mentek. Az itt lévő embereket megverte és a földjére hajtotta dolgozni. Aki nem akart neki engedelmeskedni arra puskát fogott. Szerinte volt olyan nap, hogy 50-100 embert is megveretett /349/.

Nemes Benedikti Mihály szerint, ha valakit keresett és nem talált otthon házának ablakát betörte, vagy ajtaját feszítette fel és az ott talált holmikat a kastélyba vitte. Ha a holmikért a tulajdonosok könyörögni mentek megverette őket és semmi mentséget nem fogadott el. Szerinte 100 ember nem található a városban, aki elkerülte a verését /350/.

Nemes Morvay Lajos szerint, aki 2 hónapig a tisztartója volt a kerülőit arra használta, hogy sorra járta velük a kerteket és az ott talált jobbágyokat megverette /351/.

Hasonlóan járta a jágerrel is a kerteket és azt is kényszerítette a jobbágyok bántalmazására.

Azonban nemcsak a beosztottjaival verette meg

a jobbágyságot, hanem maga is megverte őket.

Ezt bizonyítja Dulkai György /352/, Skrada György /353/, Beleznay Sámuel jobbágysága és Nemes Benedikti Mihály is /354/. Szerintük kiment a külső kertekre, pusztákra és az ott talált embereket a fokosával megverte. Az sem számított, ha valaki nemes ember volt, olyankor, amikor ő dühöngött. Ezt bizonyította Nemes Bernulák Miklós is. 1809-ben a fia a vatyai pusztára vitt élelmet, a gróf elfogta a fiút és minden ok nélkül megverte. Az apa ekkor a vármegyéhez fordult a kegyetlenkedés miatt. A Császári Királyi Kamarás, amikor megtudta ezt újra megverte a fiút, majd kizavarta a városból és kijelentette:

"Én vagyok a Vármegye, én vagyok a Király
én vagyok az Isten".

Bernulák Lajos hiába fordult bárhová, orvoslást sehol sem nyert /355/.

A pilisi birtokos nem kegyelmezett a birónak sem, annak is megmutatta, ő a birtokos, ő az úr. Nemes Benedikti Mihály nyáregyházi lakos vallotta, hogy néhány évvel ezelőtt, amikor a városházánál volt, a gróf oda baltával rentott be a nagy káromkodások közepette a birónak esett. Földvár~~sz~~ki Ádámnak azt mondta:

"Hát nem parancsoltam Neked, hogy szüntelen a munkáim után legyél".

Hiába mentegetőzött a bíró, hogy azért jött el a földről, mert a szolgabíró hívatta, kijelentette:

"az én dolgom az első".

Kihivatta a tanut és a bírót a szobájából, kint az udvaron azt parancsolta Benediktinek, hogy a bírót saját pálcájával verje meg. Amikor Benedikti megtagadta, az ekkor érkező alispánnal őt is megverette /356/. Fiait is állandóan arra kényszerítette, hogy engedelmeskedjenek neki, Jánost sikerült rávennie, azonban Sámuel nem volt hajlandó a jobbágyokat kergetni, ezért állandóan szembekerült az apjával, aminek mindig az lett a vége, hogy a jobbágyok előtt elverte /357/.

Azt képzelte, hogy minden körülötte forog. Borgula János szerint azért is kapott a bíró és az esküdt emberek, ha a gróf földjére nem hajtottak több ekét szántani. Borgula, mint esküdt volt a városházánál, amikor a gróf dühöngött. Szólt az uraságnak, ő nem érdemelte meg a szidást, mert két ekéje most is szánt. Azért mert szólni mert, még 20 botütést ültetett rá /358/.

Megverte más alkalommal Duhaj Mártont, az akkori bírót is, mert a szérűjén nem volt elég ló és ember.

A bírónak az előző esetekhez hasonlóan nem volt semmi köze a dologhoz, nem tartozott rá a földesúr problémája /359/.

Szalay János Pilis város törvényes bírája, korábban Beleznay földesúr jobbágya szerint minden kis szóért ok nélkül megverte, megverette az embereket /360/.

IDEGENEKKEL SZEMBENI MAGATARTÁS

A vallomásokból az is látható, hogy Beleznay Sámuel gróf a jobbágynak a város lakosságán kívül kegyetlenül bánt az idegenekkel is. Velük szemben is kinyilvánította, hogy ő a birtokos. Az Alföld déli részéről a nyugati piacra Pilisen keresztül hajtották az élő állatot. Ha az útról valamelyik állat a Beleznay birtokon az árokpartra lépett, amely már az ő területe volt, az állatot elfogatta és addig nem adta vissza, amíg a hajtók ezért 40, 60 esetleg 100 forintot ^{nm} fizettek /361/. Az árokba több alkalommal gallyat helyeztetett el, s ha másnak a marhája beleugrott, akkor elfogattatta az állatot és a tulajdonosától, vagy a hajtótól 40 forintot kért /362/. Több esetben az állatok mellett elfogatta a hajtókat is, ha a munkáskézre volt szüksége és kényszerítette, hogy a saját földjén dolgozzanak, sokáig nem tartotta őket fogva, mert azok az éj folyamán megszöktek /363/.

MEZŐGAZDASÁG ÉS IPAR

GAZDASÁGI ISMERETEK FEJLESZTÉSE

Egyetlen gazdaság sorsa sem független attól, hogy a földesura hogyan igyekezett alkalmazni a kor tudományos eredményeit, mennyiben sikerült azt tovább fejlesztenie.

Mivel Festetics György a tanulásban, a tudásban látta a haladás egyedüli lehetőségét, azon fáradozott, hogy a birtokain élőknek lehetőségük legyen a szakmai ismereteket megszerezni /364/.

"Cél az, hogy a gazdaságban ezután alkalmazandó hivatalnoknak elméleti és gyakorlati képzés által készséget adjon arra, hogy célszerűen intézhessenek el minden olyan dolgot, a mezőgazdaság terén, ami a termelésre, gyártásra, adásvézésre vonatkozik, s amelyek a grófi ház uradalmaiban előfordulnak, vagy előfordulhatnak és mindezekről, rendszeres és áttekinthető számadást vezessenek" /365/.

1795-ben merült fel Thessedik Sámuel gazdasági intézetének hatására a gazdasági iskola felállításának gondolata, s rá két évre megnyílt. A Gazdasági Iskola nyelve 1799-től hivatalosan magyar lett, egyelőre azonban a latint is meghagyták /366/.

Azzal, hogy szakképzett hozzáértő emberekkel vette körül magát, azok az ingatlanok, amelyek 50 évvel ezelőtte alig adtak kb. 2000 forintot, az ő idejében 40.000 forintot hoztak /367/.

Míg Festetics György azon fáradozott, hogy a jövedelmének növelésében a tudásnak nagy szerepe legyen, addig Belcznay Sámuel gróf saját családjához hasonlóan az alattvalói iskoláztatásáról egyáltalán nem gondoskodott. Jövedelmének növelése nem abból adódott, hogy szakképzett embereket alkalmazott. Nyáry József nyáregyházi birtokos állítása szerint a tiszteknek önálló akaratuk nem lehetett, ezek az emberek teljes egészében bábemberek voltak /368/.

Saját tisztjeinek csak addig volt becsülete, amíg azok ítélssel, veréssel, isten káromlással, kegyetlenkedtek a jobbágyokon. Ezeknek a tiszteknek engedelmeskedni kellett akkor is, ha esztelen, értelmetlen dolgot parancsolt, ellenkező esetben akkor is elküldte, elzavarta, ha jó szakember volt. Ez történt Kronekker tisztjével is, akire 50-et veretett és Pilisről küldte /369/.

FÖLDMŰVELÉS

A XVIII. században a termés még csak az elvetett magnak 2-4-szerese volt. A munkát robottal végezték, ami nagyon lassú és hanyag volt. Különösen a nagyobb gondot igénylő, munkára alkalmatlan, s ezzel magyarázható, hogy ebben az időben nem termeltek intenzív művelést kívánó növényeket. Csak egyetlen olyan növényt a szőlőt termelték, amely jobb munkát kívánt /370/.

1./ GABONATERMELÉS

A gabona termelés kevésbé igényes, a szántás és vetés közben a robot lassúsága miatt nem keletkezett olyan nagy kár. A napóleoni háborúk hatására az Alföldön is növekedett a gabona vetésterülete. A gödöllői uradalom főterménye a rozs volt, ezt a lakosság többnyire búzának nevezte /371/.

Hasonlóan búzáról beszéltek a Beleznay birtokon is. Itt egyáltalában nem említették a rozst. Lehetőség, hogy itt összekeverik, valószínűbb azonban, hogy itt valóban búzát termeltek, mivel ez a földterület minőségileg összehasonlítva a Gödöllő környéki földek-

kel, sokkal jobb minőségű /372/. A gabona mellett termeltek még a Pilis környéki földeken zabot és kölest is.

Gödüllőn a föld művelése hagyományosan háromnyomású gazdálkodással történt. A tavasziak után a talajt pihenni hagyták, az ugart csak áprilisban, júniusban szántották. Nyáron még egyszer felszántották, és csak szeptemberben vetették el a búzát és a rozsot. Ezután újra műveletlenül hevert a föld, amikor felszántották árpát buza, zabot a rozs helyére ültették /373/.

Ezzel szemben a Beleznay birtokon teljesen újszerű gazdálkodást folytattak. A földesúr ugart egyáltalán nem tartott, a földet állandóan vetette. Nyáry József szomszéd földbirtokos megvetően vallott a grófról, hogy a földet teljesen kicsigázza /374/. A Nyáry birtokon ezek szerint a gödüllői birtokhoz hasonlóan gazdálkodtak. A háromnyomású gazdálkodás teljesen elhanyagolta a trágyázást. A valószínű ok, hogy a trágyázás következtében a föld termőképessége látszólagosan romlott /első évben/ /375/ Beleznay gróf ugyan nem pihentette a földjét, de nem is trágyázta. Így érthető volt Nyáry József felháborodása /376/.

Babik Ferenc pilisi lakos szerint, csak egyszer szántanak a mag alá /377/.

A szántás vaskével történt, amelyet 4 ökör húzatott, ezt Fay Ferenc táblabíró vallomásából tudjuk, hogy Beleznay Sámuel gróf vásárolt a generálisné halálakor 100 ekét 400 ökörrel /378/. A 4 ökri ekéket nagyon drágán vásárolta. Ezt a vallomást Madacski György is megerősítette /379/.

Ahhoz, hogy a földművelés kapitalista jellegűvé váljon gépekre volt szükség. Itt is különbség van a Ny.-magyarországi és az alföldi területek között. Még a fejlettebb gazdálkodást folytató Festetics Grögy sem tudta a gazdaságát modern gépekkel felszerelni. A fejletlenebb gazdálkodást folytató Beleznay birtokon a fogasolás jelentőségéről, a tövisboronáról a birtokon élőknek még fogalmuk sem volt, mert a vallomások egyáltalán nem említik.

A gödöllői uradalomban a rozsnak a sarló az arató szerszáma, a tavasziakat kaszával aratták /380/. Valószínű, hogy a Beleznay birtokon már sarlót nem használtak csak kaszáltak, mert csak kaszálásról tettek említést /381/.

Az alföldi területeken a learatott gabonát kővébe kötötték, és 26-30 kővéből kötöttek egy keresztet. A tavasziaknál ez elmaradt, s a bekötés helyett a boglyába való rakás volt a divatban /382/. Pilisen Areba Dániel szerint, aki Nyáregyházán Nyáry Ignác

árendása volt a szalmát kazalba rakták, s ezt a gróf eladta. Ebből vásárolt ő is /383/.

A megtermelt gabonát nyomtatták. Nyáry József szerint ezt béresekkel végeztette. Ehhez a munkához lovakat vásárolt. A nyomtatáshoz pándi lakosokat is felfogadott ~~...~~, sőt amikor kevés volt a munkása, akkor a városon átmenő idegeneket is elfogatta és le-tartóztatta őket, majd a szérűre nyomtatni hajtatta /384/.

Több alkalommal a szellőreket is kényszerítette nyomtatni.

Csúrt még Pilisen nem /385/, csak ^{közelebb} isaszegen említették /386/. A nyomtatásnak nagy előnye volt, hogy pár hét alatt a szérűn a kazalokból a terményt nyomtatással kiverték, ha nem végeztek időben a fagyban is nyomtattak. A nyomtatás szemveszteségét még növelte a szelelés vesztesége is. Rostálás már rendszerint a téli időszakban történt /387/. Beleznay gróf rostálva vitte a terményét a piacra, ezt több helyen a vallomások említik /388/.

A jobbágyok azonban arról panaszkodtak, hogy a pilisi malom csak ritkán őrlött és ebből azt a következtetést tudjuk levonni, hogy a gabonát nem liszt formájában értékesítette /389/.

2./ SZŐLŐTERMELES

A szőlők ültetését hét év mentesség biztosításával a megye az 1710-es években rendelte el /390/. A Beleznay birtokon a termelt növények közt ez volt az egyetlen olyan növény, amely több és minőségileg jobb munkát igényelt. Azonban itt is meg kellett alkudni a meglévő helyzettel. Már Grassalkovich I. Antal is tudta, mivel a robotot a jobbágyok hanyagul végezték, a legjobb ha megváltatja a jobbágyokkal a szőlőbeli robotoltatást. A községekkel szerződéseket kötött és azon azösszege, amit a jobbágyoktól beszedtek, pénz-
zes munkásokat fogadott /391/.

Fay Ferenc táblabíró 1811-es vallomása szerint homokos területen Beleznay Sámuel új szőlőt telepített és a telepítést ő sem robotmunkával végeztette, hanem pénz-
zes munkással. Ezért a szomszéd gazdák haragudtak rá, mert mivel sokat fizetett, ezért miatta napszámost nem kaptak /392/. Balla Lajos megerősíti Fay Ferencet, hogy minden sorért a gróf 1 forintot fizetett /393/. Petyán Márton vallomásában még ezt is kiegészítette, hogy jutalmat is ad az itt dolgozóknak, minden 120 forintra 1 forintot adott /394/.
Ezt valószínű az tette lehetővé, hogy viszonylag pénz-

bősége volt. A pénzzel viszont nem tudott bármi, pénzét pazarolta, elfecsérelte. Ez a szőlő, amit az erdőirtás helyére telepített, hamarosan kipusztult, mivel lapos helyre ültette, ahol a talajvíz magasan volt. Hasonlóan hamarosan tönkrement a másik telepítés is, amit dombos helyre ültetett. Ez a telepítés pedig kiégett. Ez azt mutatja, hogy teljesen szakértelem nélkül történt a telepítés ~~1811~~. Pilis adottságait figyelembe véve, ha egy kis szakértelemmel rendelkezett volna, vagy olyan emberek tanácsát kérte volna ki, akik a gazdálkodáshoz értenek, akkor a legmegfelelőbb helyet választották volna a telepítés számára.

Petyán Márton /nincs jelölve a származása/ arról is beszámolt, hogy neki a gróf egy esztendei munkáért 1700 forintot fizetett, ami az összes fizetett összegnek 1/3-ad része volt /395/. Borgula János pilisi bíróra 20 botütést méretett, mert azt a területet, amit a gróf neki kimért egy nap alatt nem kapálta be /396/. Ez azt bizonyítja, hogy ő még alkalmazott a szőlőművelésnél robotot.

Fay Ferenc táblabíró szerint a szőlő művelése sem volt rendes, ezért a telepítés helyén 1811-ben már kaszáltak /397/.

Nyáry József nyáregyházi birtokos elmondta, a szőlőt kerítéssel vette körül, s a Dabason kivágott jegenyecserdőtől karót készíttetett /398/. Ezt megerősítette Balla Lajos alsónyáregyházi birtokos is, aki elmondta, hogy a pilisi és a hernádi erdőtől sövényt fonatott a szőlő körül /399/. Krissán György házhelyes jobbágy hasonlóan vallott 1811-ben, kiegészítve azzal, hogy az már nincs meg, rég elhordták a tűzre /400/. Halusszka Mihály házhelyes jobbágy /401/ és Petyán Márton szerint 1 forintot fizetett üléül, ha ők maguk vágták és hordták, ha maga hordatta haza, akkor a vágásért 14 garast adott. /402/

Ebben az időben a trágyázás az Alföldön is kezdett elterjedni. Az egész gödöllői uradalom területén már a szőlőt trágyázták, mert a legelő jószág erre a területre nem tudott bemenni /403/. A szántóföldhöz hasonlóan a Beleznay birtok területén a szőlőt sem trágyázták /404/.

A szőlő préselése még ebben az időben taposásból állt. Az alföldi területeken főleg vörös bort készítettek, de már a fehér bor is egyre jobban térthódított /405/. A Beleznay birtokon is fehér és vörös bort is készítettek /406/. Jelenleg is folyik a község területén bortermelés fehér és vörös bort

egyenként előállítanak. A megtermelt borhoz vásárolt még bort, s ezzel a konjunktura idején kereskedett.

Amikor a konjunkturának vége lett tovább semmi értelmét nem látta a szőlőművelésnek, és ezért mindent hagyott veszni. Most már az infláció idején a pénze is kevés, nem elég arra, hogy a meglévő szőlőt rendbentartsa, a javakra vigyázzon.

ÁLLATTENYÉSZTÉS

A török kiűzése után az Alföldön az állattenyésztés túlsúlyba került. A pilisi birtokon az extenzív állattartás uralkodott. Ennek a legprimitívebb formája a rideg gulya volt. A rideg gulyához tartozott az öreg gulya, ahol 10-40 bikával 200-500 tehén járt. Ezek télen-nyáron kintvoltak a szabadban többnyire télen ellettek és a borjak egészen Szent Mihály napjáig az öreg gulyával maradtak. Ezután kiválogatták őket és vagy a tinó vagy az üsző gulyába kerültek. A tinó gulyában 2-3 éves korukig maradtak, majd ezek szebbike az öreg gulyába került, a többit pedig iga alá vették. Az üszők 4-5 éves korukig voltak az üsző gulyában, majd ezután az öreg gulyába kerültek egészen a kivénülésig. Ezek az állatok mivel állandóan kintvoltak rendkívül szilajak és félvadak lettek /407/. Ezt a gulyát a farkasok és a marhavész tizedelte, sok esetben az állomány 20 %-a elpusztult. Gyakran előfordult, hogy a gulyás nem tudott elszámolni a jószággal. Ezek állandóan kintéltek a pusztán és nehéz volt őket ellenőrizni. Elég alkalma volt a pásztornak a visszaélésre, erről a földesurak is tudomást szereztek

még sem tettek ellene semmit /408/. A szilaj gulyának egyetlen haszna volt a szaporulat. Tejből, vajból nem hozott hasznót, mert a borjut hagyták szopni, amíg az anyja adott neki tejet. A teheneket ezután sem fejték /409/.

Beleznay Sámuelnek is volt öreg gulyája. Az édesanyjától örökölt öreg gulyát Balla Lajos szerint, a kecskemétiak vették meg /410/. Fay Ferenc táblabíró szerint Beleznay Sámuel az édesanyjától rámaradt gulyát pedig Szabó szolgabírónak adta el, mintegy 25.000 forintért /411/.

Nyáry József nyáregyházi birtokos panaszkodott rá, hogy 1810 őszén eladta marhái maradékát is és most már semmilyen marhája ninc. Mindenki megvetve mondta el, hogy a marhákat értékesítette /412/.

Beleznay Sámuel maga vásárolt ökröket, amelyeket hizlalt. 1807-ben vásárolt marhákat, amikor pálinkafőzéshez kezdett. Az ökröknek külön istállót építtetett, úgy hogy az alsó kastélyból a padlás deszkákat leszaggatta, az istállóból megmaradó deszkákat felhasználta, s a vásárban járatokat készíttetett az állatok részére /413/.

A göblyök és az ökrök tartása az 1770-es évektől átmenetet alkotott a csorda rendszeréhez. A csor-

dát nyáron a legelőn, télen pedig az istállóban tartották. Ezeket az állatokat rendszeresen fejtek. Az 1780-as években az egyeduralkodó marhatartás fokozatosan vesztett a jelentőségéből, a juhtenyésztés előnyomulása miatt /414/. Ez látható a Beleznay birtokon is.

Különösen akkor vált majd egyeduralkodóvá, amikor a gabona konjunktura miatt a juhtenyésztés növekedik. Az 1784-es posztóbehozatali tilalom után rohamosan nőtt a kereslet a gyapju iránt /415/.

Hasonlóan a jó értékesítési lehetőségek hatására mintegy 1600 juhot vásárolt össze Beleznay Sámuel gróf is. A juhok egy részét Nyáry József nyáregyházi birtokos szerint hamarosan eladta, a másik részét pedig árendába adta /416/. Farkas János vatyai pusztá árendása az inárcsi pusztáról átvett tőle 4000 juhot, és 8 ökrű szekeret. Az inárcsi árendásoknak is adott el a gróf mintegy 1000 juhot. A juhok párját 410 forintért adta. Az árendásokkal olyan egyezséget kötött, ha az árenda ideje letelt, akkor természetben kifizeti a bérüket /417/. Mivel a pillanatnyi ára magas volt a juhoknak, ezért meggondolta magát és 6 hét múlva kifizette az árendásokkal a juhokat /418/. Pay Ferenc táblabíró szerint a hernádi és az inárcsi árendásoknak mintegy 8000 juhot adott bérbe /419/.

Ebből nagyon nehéz megállapítani hány darab juhval rendelkezett a gróf. Azonban a vallomásokból érzékelhető, hogy vásárolt, ennek egyrészét eladta, a másik részét mivel maga nem tudta megszervezni robottal az állatokra való vigyázást, bérbeadta.

1810 körül már a juhtenyésztése is válságba került, s 1810 őszén nemcsak a marhái maradékát értékesítette, hanem a juhai utólját mintegy 2000 darabot az árendásoknak eladta. Ugyanakkor eladott a homoki pusztán mintegy 2000 darab juhot, s ennek már csak 50 forintért értékesítette párját /420/.

Hasonlóan a nyomtatáshoz vásárolt egy ménest, mintegy 21.000 forintért, s ezt is a dekonjunktúra hatására 1810 őszén a hernádi árendásoknak eladta /421/.

A sertésenyésztés nagyon primitív keretek között történt. Nagyon nagy arányu volt az állatok elhullása. Beleznay Sámuel is elkezdte a sertéseket tenyészteni, rendelkezett mintegy 180 db sertéssel, amelyet eladott. Először Puski Simon 13.000 forintot ígért neki, ezért nem adta oda, mert keveselte a pénzt. A későbbiek során, amikor csökkent a sertések iránt a kereslet, akkor 8.000 forintért volt kénytelen eladni /422/.

E néhány kiregadott példa alapján látható, hogy bár bekapcsolódott a konjunktúra idején az állattenyésztésbe, és a kereskedelembe, 1811-re már a válság hatására kénytelen eladni az állatait, s az állattenyésztése teljesen a csődbe került.

IPAR

A magyar ipar a rendelkezésre álló munkaerő és nyersanyag ellenére nem fejlődött gyorsan, ami első-sorban vámpolitikának és a pénzhiánynak köszönhető /423/.

Az ipar fejlődése ennek ellenére nem stagnált teljesen. A pénzhiány következtében a földesurak nagyobb mezőgazdasági terméket feldolgozó ipari üzemek létrehozására nem gondolhattak, de a pálinkafőzők és a serfőzők elszaporodtak /424/.

Ilyen pálinkafőzőket és serházakat építettek a Beleznay birtokon is /425/.

A konjunktúra hatására a Beleznay gróf pálinkafőzéshez is kezdett. Az istállóból pálinkaházat csináltatott, 1807-ben még a kastély két szárnyát pálinkaházzá alakította át. Ekkor kb. 16 üstöt vásárolt. Ezt is rövid ideig csinálta, kb. januárig, amikor a vallo-mások szerint beleunt. Ekkor az üstök egy részét Pestre küldte, ahol az árának 1/3-áért értékesítette /426/.

Mivel a serfőzésben nagyobb lehetőséget látott, ezért ebbe kezdett. Az alsó kastély bal szárnyát serházá alakította át /427/. A tanácstorony rezéből pedig drágán rézüstöket csináltatott /428/. A serfőzést

is egy év után abbahagyta, s fél éven belül a hordókat, az üstöket pedig 1811. tavaszán Pesten eladta. /429/
Kaufmann Mózes vallomását kiegészítette Nyáry János nyáregyházi birtokos, hogy az igen olcsón értékesített hordókból maga is vásárolt /430/. A dekonjunktura hatására látható, hogy a serfőzés és a pálinkafőzés is abbamaradt.

UTÓSZÓ

A XVIII. század utolsó éveiben és a XIX. század elején a piaci lehetőségek kitágultak. A megnövekedett kereslet hatására a földesurak bekapcsolódtak az árútermelésbe, s ez pedig szükségszerűvé tette az aloldumok növekedését. Azonban a pénz felhalmozódása, tőkévé válása a függő helyzet következtében nem tudott megvalósulni, így a földesurak továbbra is kénytelenek robotmunkát alkalmazni. Már kismértékben elkezdődött a pénzes munka hasznosítása. A tőkehiány miatt még a fejlettebb gazdálkodást folytató Festetics birtokon is óvatosan bántak vele, annak ellenére, hogy tisztában voltak a minőségi különbséggel.

Beleznay gróf a konjunktúra időszakában több alkalommal a vásárlásokhoz pénzt kért kölcsön, amit megpróbált forgatni. Pazarlóan túl sok pénzesmunkást alkalmaz, áron felül fizeti ezeket az embereket /431/. A háborús konjunktúra hatására Festetics György a birtokát jelentős vásárlással növelte /432/. A Grassalkovich uradalom pedig megszabadult az adóságaitól /433/.

A francia háborúk befejezése után vége szakadt a gazdasági fellendülésnek. A gabonakinálat növekedő-

se az árak csökkenését eredményezte. A piacokon általános depresszió kezdett uralkodni.

A dekonjunktura hatására és az angol iparcikkek versenye miatt az osztrák államháztartás csődbe jutott. Az osztrák állam pénzügyi értékeléssel próbált az egészből kilábalni. Az 1811-es devalvációt uralkodói pátenst rendelte el. A papírpénz értékét 1/5-re devalválták. Mivel elsősorban Magyarországon terjedt el a papírpénz, ezért elsősorban a magyar földesurakat érintette a devalváció /434/.

Az 1816-os államsó után az adóságokat névértékben lehetett volna törleszteni, ekkor azonban pénzsűke állt be. Így Pest megye legnagyobb birtokosának Grassalkovich hercegnek adósága egyre növekedett. Ekkor Zichy Károly gróf híres pénzügyi szakértő vette kezébe az adóság rendezését. Halála után pedig Batthyány herceg próbált rendet teremteni, azonban már nem sikerült neki. Grassalkovich herceg halála után Gődöllő egy belga bank kezébe került, majd a birtok 1867-ben koronaadalom lett /435/.

Hasonlóan elszegényedett a Ny.-Mo.-i Festetics birtok is. Festetics László hasonlóan Grassalkovich herceghez sokat költött, s ezt még nehezíti az amíg is fellépő anyagi gond. Anyagi helyzetét nem sikerült rendezni, sequestrumot kért önmaga ellen. 1846-ban bekövet-

kezett halálakor adósága több mint 4 millió forint volt /436/.

Mint látható a két nagybirtok is elszegényedett, így nem csodálható, hogy a legkisebb birtok is hasonló sorsra jutott.

Belezna Sámuel gróf törekedett a nagyobb haszonra, azonban pazarlása, irracionális gazdálkodása miatt a pénze szétfolyt.

Az elszegényedés nem az apa halálával kezdődött, hanem korábban megindult. Már az 1811-ben kihallgatott tanúk beszámoltak arról, hogy a gróf milyen területektől vált meg.

Nyáry József Pest V. főtáblabírája, vallomásaiban kifejtette, hogy Apaj és Dél Szentiványt zálogba adta mintegy 84000 forintért a dömsödieknek. Hasonlóan zálogba került Belezna is 50000 forintért. Rádát szintén zálogba adta. 1800-ban eladta Felső Ürböt a kecskemétieknek. Bankházát szintén eladta 120000 forintért a ráckeveieknek. Hasonlóan értékesítette Bugyi dominiomot Majthényi Károlynak /437/.

Az apa halála után teljes lett a csőd, zár alá került a birtok, végül idegen kezekbe jutott /438/.

LESZÁRMAZÁSI TÁBLA

BELEZNAY ANDRÁS

/Hidvégi Anna/

I. JÁNOS

/Kováts másképp Pintér Magdolna/

II. JÁNOS tábornok

JUDIT

/Grassalkovics Zsuzsanna/

/Molnár Péter /

MIKLÓS tábornok

MIHÁLY alezredes

ANNA

/Podmaniczki Anna/

/Patay Erzse/

/Majthényi Károly/

KÁROLY +

I. SÁMUEL 1800 báró

/Barsy Zs./ 1805 gróf
1849 +

ZSUZSA /Fay Péter/

ERZSE /Kostyán S./

II. SÁMUEL + 1819

III. JÁNOS + 1842

KLÁRA

JULIANNA /Kójs Komáromy Györgyné/

KÁROLY /Majthényi K./

FERENCZ /Markovics Apollónia/

Belcznay család birtokmegoszlása

	János	Károly	Ferenc
ingó	1362 frt	900 frt	802 frt
piliszi épület	63787 "	45927 "	56432 "
kerti ültetés	2021 "	53 "	2220 "
szőlő és az ottani épület	12702 "	13529 "	13018 "
homoki szőlő	960 "	549 "	1047 "
Dánszentmiklós-i épület	9983 "	150 "	- "
ottani ültetés	15 "	- "	- "
Dercsény-i jövedelem	<u>26861 "</u>	<u>10626 "</u>	<u>12512 "</u>
	117063 frt	71740 frt	86393 frt

Örökösödési különbözetüket tartoztak egymásnak kiegyenlíteni.

Felolvastatott Pesten 1835. január 12.-én

A levéltárba tették 1850. július 31.-én.

Filisi épületek felosztása

	János	Károly	Ferenc
ház + kerítés	50896 frt	35272 frt	36974 frt 4500 "
kertbeni pajta	10371 "		
kőművesház	789 "		
szárazmalom	934 "	1511 "	1729 "
timárház	795 "		
juhászház		8479 "	
kiskocsa		514 "	
téglásház		150 "	
assaló			451 "
pálinkaház			283 "
magtár			10982 "
kovácsműhely			1481 "
csézházak			30 "
	63787 frt	45927 frt	56432 frt

/440/.

C I M E R

A család ősi nemesi címere: kék mezőben oroszlán volt. A címer a báróságra emeltetéskor bővítetett, a grófi oklevélben pedig ismét nagyítatott.

Grófi címer: A paiza függőlegesen öt vonal, vízszintesen pedig egy vonal által tizenkét mezőre oszlik. Az 1. és 12. vörös mezőben egy előre ugró szarvas, a 2. és 11. mezőben vörös liliom, a 3. és 10. mezőben vörös, a 4. és 9. mező ezüst szín, az 5. és 8. mezőben ezüst liliom, a 6. és 7. ezüst mezőben fekete sas látható.

A közép koronás vértnek kék mezejében látható az ősi nemesi címer az arany oroszlán. A vért tetején a grófi korona nyugszik. A grófi korona fölött három koronás sisak van. A középső arany kék foszladékos sisakból egy arannyal díszített zöld ültönyös sisakos vitéz emelkedik ki, jobbában kivont kardot, balját csipőjére támasztólag tartva. A jobboldali ezüst-vörös foszladékos sisakból az arany oroszlán, a baloldalihoz hasonló foszladékos sisak koronájából vadászkutya /vissza/ emelkedik ki, aranycsíkos kék nyakszallaggal. A vértet két arany griff tartja, egyik lábával egy ezüst-vörös színű zászlót lobogtatva /441/.

JEGYZETEK

- 1./ Magyarország története. 1526-1790. /2/ Szerk.:
H. Balázs Éva, Makkai László. Budapest., 1962,
Tankönyvk. 473. p.
- 2./ Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és mozgalmái a gróf Festetics család birtokain. 1711-1850. /Kiad.a/: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete. Budapest., 1954. Művelt Nép K. 136.p.
- 3./ U.a.: i. m. 137.p.
- 4./ Szántó Imre: Magyarország története./1790-1849/
/A feudalizmus válsága, a kapitalizmusba való átmenet Magyarországon./ Kézirat. Tanárképző Főiskola. Budapest., 1967, Tankönyvk. 55.p.
- 5./ U.a.: i.m. 57.p.
- 6./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich-uradalom gazdálkodása... Bp., 1933, /Stephanium Ny. R.T./ /Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez. 7./ 7.p.
- 7./ Benko Imre: Belezrnayak tragédiája. Budapesti Hírlap. 1927. Nov. 11.
- 8./ Nyáry Pál: A pilisi öregkastély álma. Emlékezés Kármán Józsefről és másokról. /Budapest., 1939./ Fővárosi Könyvk., 65. /1/ p.
- 9./ Békés István: Pest megyei barangolások. /Budapest./ 1975, Kossuth K. 165-166. p.
- 10./ U.a.: i.m. 166. p.
- 11./ Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. /Bp./, /1910-1920-as évek/, O.N. Monográfia Társaság kiadása. Sorozat 25 kötetes. 14-15. köt.: Pest megye

- 12./ Szájhagyomány.
- 13./ Nyáry Pál: Egy régi kastély. Tükör. 1937. jul.7.
- 14./ Nyáry Pál: A pilisi öreg kastély álma. Emlékezés Kármán Józsefről és másokról. /Budapest., 1939./., Főv. Könyvkiad. 65, /1/ p.
- 15./ Békés István: Pest megyei barangolások. /Bp./, 1975., Kossuth K. 168.p.
- 16./ Nyáry Pál: A pilisi öreg kastély álma. Emlékezés Kármán Józsefről és másokról. /Bp.,1939./, Főv. Könyvk. 65, /1/ p.
- 17./ U.a.: i.m.
- 18./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. No.30. 291 fm. II. per I. 210. fm.
- 19./ Börzsönyi Béla: Pilisi nevezetességek. Budapesti Hírlap. 1927. július 30.
- 20./ Benkó Imre: Beleznayak tragédiája. Budapesti Hírlap. 1927. november 11.
- 21./ Farkas Klári: Vérpadra jutott apagyilkos Beleznay Sámuel regénye. 13 koporsó egymás mellett a Beleznayak kriptájában. /Nyolc/ 8 órai Ujság. 1931. augusztus 30.
- 22./ Nyáry Pál: A pilisi öreg kastély álma. Emlékezés Kármán Józsefről és másokról./Bp.,1939/, Főv.K., 65, /1/ p.
- 23./ U.a.: i.m.
- 24./ P.M.L. Pesti Cs. Kir. Megye Törvényszék és a Pesti Országos Törvényszék egyesített iratai. Csődperek VI. 1850-1862. 76-77. doboz.
- 25./ P.M.L. Végrendeleti Okmányok 59/XI.
- 26./ P.M.L. 1848. Fascic. 56. No. 2. 15.
- 27./ Börzsönyi Béla: Pilisi nevezetességek. Budapesti Hírlap. 1927. július 30.

- 28./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom gazdálkodása... Bp., 1933. /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez.
7./ 7.p.
- 29./ U.a.: i.m. 19.p.
- 30./ U.a.: i.m. 25.p.
- 31./ U.a.: i.m. 22.p.
- 32./ Szabó Dezső: A herceg Festetics-család története.
Bp., 1928, Franklin-Társulat Ny. 218. p.
- 33./ P.M.L. Beleznay per 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm.
- 34./ U.a.: i.m.
- 35./ Nyáry Pál: A pilisi öreg kastély álma. Emlékezés
Kármán Józsefről és másokról. /Bp., 1939./, Főv.
Könyvk. 65, /1/ p.
- 36./ Szabó Dezső: A herceg Festetics-család története.
Budapest, 1928, Franklin-Társulat Ny. 253. p.
- 37./ Nyáry Pál: A pilisi öreg kastély álma. Emlékezés
Kármán Józsefről és másokról. /Bp., 1939/ Főv.
Könyvk. 65, /1/ p.
- 38./ U.a.: i.m.
- 39./ P.M.L. Beleznay per. 1816. Fasc. 150. N° 20.
168 fm. 6. fm, 152. fm.
- 40./ Nemesi iratok kötetének gyűjteménye. "B 58" /1801-
1806/ Beleznay 12 fm.
- 41./ U.a.: i.m.
- 42./ Békés István: Pest megyei barangolások. /Bp.,/
1975, Kossuth K. 166. p.
- 43./ Börzsönyi Béla: Pilisi nevezetességek. Budapesti
Hírlap. 1927. július 30.
- 44./ P.M.L. Beleznay perek. 1820. Fascic. 19. N° 30.
II.-Apagyilkosság. B 144-180 fm.

- 45./ P.M.L. Beleznay perek. 1820. Fascic. 19. N° 30.
II.-Apagyilkosság. B. 144-149. fm.
- 46./ P.M.L. Beleznay per. 1816. Fascic. 150. N° 20.
168 fm. ↑
- 47./ P.M.L. 1819. Fascic. 18. N° 13. 50 fm. 31. fm., 65. fm.
- 48./ U.a.: i.m.
- 49./ P.M.L. Beleznay perek. 1820. Fascic. 19. N° 30.
II.-Apagyilkosság. C. 182-197 fm. 194. fm.
- 50./ P.M.L. Beleznay per. 1816. Fascic. 150. N° 20.
168 fm.
- 51./ P.M.L. Beleznay-féle válóper. 1819. Fascic. 18.
N° 13. 8-14 fm. 1812. december 18.
- 52./ P.M.L. Beleznay-per. 1816. Fascic. 150. N° 20.
168 fm.
- 53./ (P.M.L. Beleznay-per. 1816. Fascic. 150. N° 20.
168 fm.)
- 53./ U.a.: i.m. 2-3 fm.
- 54./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-
per. 291 fm., P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20.
P.M.L. 1819. Fascic. 18. N° 13.
- 55./ P.M.L. Beleznay-per 1816. Fascic. 150. N° 20.
- 56./ U.a.: i.m.
- 57./ U.a.: i.m.
- 58./ U.a.: i.m.
- 59./ U.a.: i.m.
- 60./ U.a.: i.m.
- 61./ U.a.: i.m. 61. fm.
- 62./ P.M.L. 1820. "Beleznay-per. Fascic. 19. N° 30.
C 182-197 fm. 1811. február 1.
- 63./ U.a.: i.m. 183. fm.
- 64./ U.a.: i.m. 190. fm.
- 65./ U.a.: i.m. 182. fm.

- 66./ W.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-
per. 291 fm. I. 206-212 fm. 208. fm.
- 67./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-
per. 291 fm. C 182-197 fm. 191. fm.
- 68./ U.a.: i.m.
- 69./ U.a.: i.m. 183. fm.
- 70./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-
per. 291 fm. C 182-197 fm. 196. fm.
- 71./ U.a.: i.m.
- 72./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm.
- 73./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-
per. 291 fm. C. 182-197 fm.
- 74./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm.
- 75./ U.a.: i.m. 50.f.m.
- 76./ P.M.L. 1819. Fascic. 18. N° 13. 8-14 fm. 1812:
december 18.
- 77./ U.a.: i.m.
- 78./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm.
- 79./ U.a.: i.m.
- 80./ U.a.: i.m. 79. fm. 1814. máj.27.
- 81./ U.a.: i.m. 79. fm. 1814. máj.27.
- 82./ U.a.: i.m. 80. fm. 1814. jun.23. Bogyiszló.
- 83./ U.a.: i.m. 94. fm. 1815. szept.4.
- 84./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. I. Beleznay-
per.
- 85./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-
per. 291 fm.
- 86./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm.
- 87./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-
per. 291 fm. H. 204-205 fm. 1818. szept. 7.
- 88./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-per.
20. fm. 291 fm.

- 89./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-per.
291 fm. M. 215-217 fm.
- 90./ P.M.L. 1819. Fascic. 18. N° 13. Beleznay-féle váló-
per. 1816. május 29. 1-5fm.
- 91./ U.a.: i.m.
- 92./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-per.
291 fm. O. 218-219 fm.
P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. I. Beleznay-per.
105. fm. 1818. augusztus 31.
P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-per.
291 fm. P. 220-222. fm. 1814. szeptember 1.
- 93./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. III. Beleznay-per.
B. 146-147 fm. 1819. augusztus 10.
- 94./ U.a.: i.m.
- 95./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-per.
291 fm. H. 204-205. 1818. szeptember 7.
- 96./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-per.
291 fm. B. 144-180. fm., 153. fm.
- 97./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-per.
291 fm. L. 214. fm. 1818. szeptember 3.
- 98./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-per.
291 fm. 19. fm.
P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-per.
291. fm. H. 204-205 fm. 1818. szeptember 7.
- 99./ U.a.: i.m.
- 100./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-per.
291 fm. 22. fm.
- 101./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-per.
291 fm. P. 220-222 fm. 1814. szeptember 1.
P. 227-228 fm. 1814. október 10.
- 102./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-per.
291 fm. 229-230. fm. 1814. október 21.
- 103./ U.a.: i.m.

- 104./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-per. 291 fm. 231-232. fm. 1815. február 23.
- 105./ u.a.: i.m. 22. fm.
- 106./ u.a.: i.m. 22. fm.
- 107./ u.a.: i.m. 22. fm.
- 108./ u.a.: i.m. 108. fm.
- 109./ u.a.: i.m. 35-36. fm. 1816. Kisasszony hava 14. I.
u.a.: i.m. 113. fm. 1818. május 30. II.
P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. I. Beleznay-per.
9. fm.
- 110./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. I. Beleznay-per.
71. fm. 1816. Szent Mihály havának 27. napján.
- 111./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-per.
291 fm. C. 72-73. fm.
- 112./ U.a.: i.m. 102. fm. 1818. március 12.
- 113./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. I. Beleznay-per.
44-48. fm. 1816. szeptember 6.
- 114./ U.a.: i.m. C. 37-40. fm. 1816. szeptember 6.
- 115./ U.a.: i.m. 75. fm. 1817. december 11.
U.a.: i.m. 78-81. fm. 1817. október 7.
- 116./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. M. 54. fm. II.
- 117./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. I. Beleznay-per.
69-70. fm. 1816. Kisasszony hava 22. napján.
- 118./ U.a.: i.m. 97. fm.
- 119./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. 291 fm. II. Belez-
nay-per. 55-57 fm.
- 120./ U.a.: i.m. 115-125. fm. 1818. július 9.
U.a.: i.m. 2. fm. 1818. augusztus 21.
- 121./ U.a.: i.m. 1-291. fm.
- 122./ U.a.: i.m. 1. fm. 1818. augusztus 21.
- 123./ U.a.: i.m. 115-125. fm. 1818. július 9.
U.a.: i.m. C. 127-128. fm. 1818. július 5.

- 124./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. No 30. II. Belezmay-
per. 291 fm. 24. fm.
- 125./ U.a.: i.m. 46. fm.
- 126./ U.a.: i.m. 115-125. fm. 1818. július 9.
- 127./ U.a.: i.m. 50. fm.
- 128./ U.a.: i.m. 62. fm.
- 129./ U.a.: i.m.C. 127-128.fm. 1818. július 5.
- 130./ U.a.: i.m. 48.fm.
- 131./ U.a.: i.m. 129-130.fm. 1818. július 10.
U.a.: i.m. 290-291.fm.
- 132./ U.a.: i.m. 290-291.fm. 1819. január 14.
- 133./ U.a.: i.m. AA 1818. augusztus 31.
- 134./ U.a.: i.m. L 214. fm. 1818. szeptember 3.
- 135./ U.a.: i.m. Z 241. fm. 1818. július 2.
- 136./ U.a.: i.m. 82. fm.
- 137./ U.a.: i.m. 259-260. fm. 1818. december 8.
- 138./ U.a.: i.m. 39. fm.
- 139./ U.a.: i.m. 278-279. fm.
- 140./ U.a.: i.m. 80. fm. 1819. január 4.
- 141./ P.M.L. 1819. Fascic. 18. N° 13.
- 142./ U.a.: i.m.
- 143./ Farkas Klári: Vérpadra jutott apagyilkos Belez-
may Sámuel regénye. 13 koporsó egymás mellett a
Belezmayak kriptájában. /Nyolc/ 8 órai Ujság.
1931. augusztus 30.
- 144./ U.a.: i.m.
- 145./ Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és moz-
galmai a gróf Festeticsek kasszai ágának
birtokain. 1711-1850. /Kiad. a /: A Magyar Tudo-
mányos Akadémia Történettudományi Intézete. Bp.,
1954. Mívelt Nép K. 10. p.

- 146./ U.a.: i.m. 10. p.
- 147./ U.a.: i.m. 10. p. /Engelsre való hivatkozás./
- 148./ U.a.: i.m. 10. p. /Engels: a mark./ A marxizmus-leninizmus kis könyvt. 49-51. sz. Bp., 1949, 168. p.
- 149./ U.a.: i.m. 10. p.
- 150./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom gazdálkodása... Bp., 1933, /Stephaneum Ny. R.T. /
/Tanulmányok a magyar mezőgazdaság történetéhez.
7./ 50.p.
- 151./ Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és mozgalmái a gróf Festeticsok keszthelyi ágának birtokain. 1711-1850. /Kiad. a./: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete. Bp., 1954. Művelt Nép K. 11. p.
- 152./ U.a.: i.m. 15.p.
- 153./ U.a.: i.m. 24.p.
- 154./ Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. /Bp./, /1910-1920-as évek/, O. Monográfia Társaság kiadása. Sorozat 25 kötetes. 14-15.köt.:Pest megye.
- 155./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom gazdálkodása... Bp., 1933, /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez.
7./ 37.p.
- 156./ Börzsönyi Béla: Pilisi nevezetességek. Budapesti Hírlap. 1927. július 30.
- 157./ Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és mozgalmái a gróf Festeticsok keszthelyi ágának birtokain. 1711-1850. /Kiad. a./: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete. Budapest, 1954, Művelt Nép K. 17.p.

- 158./ U.a.: i.m. 23-24. §.
159./ U.a.: i.m. 37. p.
160./ U.a.: i.m. 28. p.
161./ U.a.: i.m. 28. p.
162./ U.a.: i.m. 29. p.
163./ U.a.: i.m. 30-31. p.
164./ U.a.: i.m. 45. p.
165./ U.a.: i.m. 50. p.
166./ U.a.: i.m. 47. p.
167./ U.a.: i.m. 52. p.
168./ U.a.: i.m. 50. p.
169./ U.a.: i.m. 52. p.
170./ U.a.: i.m. 53. p.
171./ U.a.: i.m. 52. p.
172./ U.a.: i.m. 54. p.
173./ U.a.: i.m. 55. p.
174./ U.a.: i.m. 58. p.
175./ U.a.: i.m. 58. p.
176./ U.a.: i.m. 59. p.
177./ U.a.: i.m. 59-60. p.
178./ U.a.: i.m. 61. p.
179./ U.a.: i.m. 62.p.
180./ U.a.: i.m. 63. p.
181./ U.a.: i.m. 64. p.
182./ U.a.: i.m. 38. p., 39.p.
183./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Budapest, 1933./Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez.
7./ 50. p.
184./Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és mozgalmai
a gróf Festeticsok keszthelyi ágának birtokain.
1711-1850. /Kiad.a./: A Magyar Tudományos Akadémia

- Történettudományi Intézete. Bp., 1954, Mívelt Nép
K. 37.p.
- 185./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Bp., 1933. /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez.
7./ 51.p.
- 186./ E.a.: i.m. 53. p.
- 187./ U.a.: i.m. 53.p.
- 188./ U.a.: i.m. 54. p.
- 189./ U.a.: i.m. 54.p.= Egyetemi Könyvtár kéziratára,
H. 22.
- 190./ U.a.: i.m. 55. p.
- 191./ U.a.: i.m. 63. p.
- 192./ Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és mozgal-
mai a gróf Festeticsek keszthelyi ágának birtokain.
1711-1850. /Kiad. a./: A Magyar Tudományos Akadémia
Történettudományi Intézete. Bp., 1954, Mívelt Nép
K. 91. p.
- 193./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Bp., 1933. /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez/
7./ 76-77. p.
- 194./ Magyarország története. 1526-1790. /2./ Szerk:
H. Balázs Éva, Makkai László. Bp., 1962, Tankönyvk.
512.p.
- 195./ U.a.: i.m. 512.p.
- 196./ U.a.: i.m. 513.p.
- 197./ U.a.: i.m. 512.p.
- 198./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Bp., 1933. /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez
7./ 70.p.

- 199./ Magyarország története. 1526-1790. /2./ Szerk.:
H. Balázs Éva, Makkai László. Bp., 1962, Tankönyvk.
518. p.
- 200./ U.a.: i.m. 512. p.
- 201./ U.a.: i.m. 513. p.
- 202./ U.a.: i.m. 513. p.
- 203./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Bp., 1933, /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez
7./ 70.p.
- 204./ U.a.: i.m. 76-77.p.
- 205./ U.a.: i.m. 66. p.
- 206./ Magyarország története. 1526-1790. /2./ Szerk.:
H. Balázs Éva, Makkai László. Bp., 1962, Tankönyvk.
514.p.
- 207./ Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és mozgál-
mai a gróf Festeticsék keszthelyi ágának birtoka-
in. 1711-1850. /Kiad. a./: A Magyar Tudományos
Akadémia Történettudományi Intézete. Bp., 1954,
Mivolt Népp K. 93.p.
- 208./ U.a.: i.m. 98.p. FCSL IM Festetics Kristóf fiá-
hoz, Pálhoz, Szentmiklós, 1769. aug. 7.
- 209./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Bp., 1933, /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez
7./ 67.p.
- 210./ U.a.: i.m. 67.p.
- 211./ U.a.: i.m. 67. p.
- 212./ U.a.: i.m. 70.p.
- 213./ U.a.: i.m. 74.p.
- 214./ U.a.: i.m. 72.p.
- 215./ U.a.: i.m. 95.p.

- 216./ Magyarország története. 1526-1790. /2./ Szerk.
H. Balázs Éva, Makkai László. Bp., 1962, Tankönyvk.
551.p.
- 217./ Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és mozgalmi a gróf Festeticsék keszthelyi ágának birtokain. 1711-1850. /Kiad.a./; A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete. Bp., 1954, Művelt Nép K. 163.p.
- 218./ Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá válása, a parasztság nagyarányú kisajátításának kezdetei. Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon. 1711-1790. Szerk.: Spira György. /Kiad./ a.: MTA Történettudományi Intézete. Bp., Akadémia K. 221.p.
- 219./ Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és mozgalmi a gróf Festeticsék keszthelyi ágának birtokain. 1711-1850. /kiad.a./: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete. Bp., 1954. Művelt Nép K. 111.p.
- 220./ Szántó Imre: Magyarország története. /1790-1849./ /A feudalizmus válsága, a kapitalizmusba való átmenet Magyarországon./ Kézirat. Tanárképző Főiskolák. Bp., 1967, Tankönyvk. 50.p.
- 221./ U.a.: i.m. 50.p.
- 222./ Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá válása, a parasztság nagyarányú kisajátításának kezdetei. Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon. 1711-1790. Szerk.: Spira György. /Kiad./ a. MTA Történettudományi Intézete. Bp., Akadémia K. 242.p.

- 223./ Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és mozgalmi a gróf Festeticsék keszthelyi ágának birtokain. 1711-1850. /Kiad. a./: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete. Bp., 1954. Művelt Nép K. 111.p.
- 224./ U.a.: i.m. 112.p.
- 225./ U.a.: i.m. 112.p.
- 226./ U.a.: i.m. 112.p.
- 227./ U.a.: i.m. 113.p.
- 228./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom gazdálkodása... Bp., 1933. /Stephaneum Ny.R.T./ /Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez 7.p./ 102.p.
- 229./ Békés István: Pest Megyei barangolások. /Bp./ 1975, Kosauth K. 166.p.
- 230./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm. 137-147. fm.
- 231./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 232./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 233./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 234./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 235./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 236./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 237./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 238./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 239./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 240./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 241./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 242./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 243./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 244./ U.a.: i.m. 137-147. fm.

- 245./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom gazdálkodása... Bp., 1933. /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez
7./ 25.p.
- 246./ Szabó Dezső: A herceg Festetics-család története.
Bp., 1928, Franklin-Társulat Ny.398, /1/ p. 1 t.
345.p.
- 247./ Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá
válása, a parasztság nagyarányú kisajátításának
kezdetei. Tanulmányok a parasztság történetéhez
Magyarországon. 1711-1790. Szerk. Spira György.
/Kiad./ a. MTA Történettudományi Intézete. Bp.,
Akadémia K. 229.p.
- 248./ U.a.: i.m. 223. p.
- 249./ U.a.: i.m. 224. p.
- 250./ Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és mozgal-
mai a gróf Festeticsek keszthelyi ágának birtoka-
in. 1711-1850. /Kiad. a./: A Magyar Tudományos
Akadémia Történettudományi Intézete. Bp., 1954.
Művelt Nép K. 126.p.
- 251./ S. Sándor Pál: Az agrárkérdés 1848 előtt. Társadal-
mi Szemle. 1948, 12. l.
- 252./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Bp., 1933. /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez
7./ 101.p.
- 253./ Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és mozgal-
mai a gróf Festeticsek keszthelyi ágának birtoka-
in. 1711-1850. /kiad.a./: A Magyar Tudományos
Akadémia Történettudományi Intézete. Bp., 1954.
Művelt Nép K. 106.p.

- 254./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom gazdálkodása... Bp., 1933. /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez
7./ 107.p.
- 255./ U.a.: i.m. 110.p.
- 256./ U.a.: i.m. 106-107.p.
- 257./ U.a.: i.m. 110-111.p.
- 258./ U.a.: i.m. 108-109.p.
- 259./ P.M.L. Pesti Cs. Kir. Megye Törvényszék és a
Pesti Országos Törvényszék egyesített iratai.
Csődperek VI. 1850-1862. 76-77. doboz.
- 260./ Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá
válása, a parasztság nagyarányú kisajátításának
kezdetei. Tanulmányok a parasztság történetéhez
Magyarországon. 1711-1790. Szerk. Spira György.
/Kiad./ a MTA Történettudományi Intézete. Bp.,
Akadémia K. 261.p.
- 261./ Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és mozgalmi
a gróf Pestetichnek keszthelyi ágának birtoka-
in. 1711-1850. /kiad. a./: A Magyar Tudományos
Akadémia Történettudományi Intézete. Bp., 1954.
Művelt Nép K. 62. p.
- 262./ U.a.: i.m. 62.p.
- 263./ U.a.: i.m. 65.p.
- 264./ P.M.L. 1816 Fascic. 150. N° 20. 168 fm. 137-147. fm.
- 265./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 266./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 267./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 268./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 269./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 270./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 271./ Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá

- válása, a parasztság magyarányú kisajátításának kezdetei. = Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711-1790. Szerk.: Spira György /kiad./ a: MTA Történettudományi Intézete. Bp., 1952, Akadémiai K. 472 p.256.p.
- 272./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm. 137.-147. fm.
- 273./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 274./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
- 275./ Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá válása, a parasztság magyarányu kisajátításának kezdetei. = Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711-1790. Szerk.: Spira György /Kiad./ a: MTA Történettudományi Intézete, Bp., 1952. Akadémia K. 265-266.p.
- 276./ U.a.: i.m. 275.p.
- 277./ P.M.L. Pesti Es. Kir. Megyeiörvényszék és a Pesti Országos Törvényszék egyesített iratai. Csődperek VI. 1850-1862 76-77. doboz.
- 278./ Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá válása, a parasztság magyarányú kisajátításának kezdetei. = Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711-1790. Szerk. Spira György /Kiad./ a: MTA Történettudományi Intézete. Bp., 1952, Akadémiai K. 268.p.
- 279./ U.a.: i.m. 269. p.
- 280./ U.a.: i.m. 233. p.
- 281./ Wellmann Imre: A güdüllői Grassalkovich uradalom gazdálkodása... Bp., 1933, /Stephaneum Ny. R.T./ /Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez. 7./ 18.p.

- 282./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm.
137-147.fm.
- 283./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Bp., 1933, /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez.
7./ 74.p.
- 284./ Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá
válása, a parasztság nagyarányú kisajátításának
kezdetei. = Tanulmányok a parasztság történetéhez
Magyarországon 1711-1790. Szerk.: Spira György
/Kiad./ a.: MTA Történettudományi Intézete. Bp.,
1952, Akadémiai K. 235.p.
- 285./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm. 137-147.
fm.
- 286./ Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá
válása, a parasztság nagyarányú kisajátításának
kezdetei. = Tanulmányok a parasztság történetéhez
Magyarországon 1711-1790. Szerk. Spira György
/Kiad./ a.: MTA Történettudományi Intézete. Bp.,
1952. Akadémiai K. 235.p.
- 287./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása...Bp., 1933, /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez.
7./ 111.p.
- 288./ P.M.L. Fascic. 150. N° 20. 1816. 168 fm.
- 289./ U.a.: i.m.
- 290./ U.a.: i.m.
- 291./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Bp., 1933, /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez.
7. 113.p.
- 292./ P.M.L. Fascic. 150. N° 20. 1816. 168 fm.

- 293./ U.a.: i.m.
- 294./ U.a.: i.m.
- 295./ U.a.: i.m.
- 296./ Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá válása, a parasztság nagyarányú kisajátításának kezdetei. = Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711-1790. Szerk. Spira György /Kiad./ a.: MTA Történettudományi Intézete. Bp., 1952. Akadémiai K., 246.p.
- 297./ Szántó Imre: Magyarország története /1790-1849/ /A feudalizmus válsága, a kapitalizmusba való átmenet Magyarországon. /Kézirat. Tanárképző Főiskolák. Bp., 1967, Tankönyvk. 55.p.
- 298./ Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és mozgalmi a gróf Festeticsék keszthelyi birtokain. 1711-1850. /kiad.a./: Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete. Bp., 1954, Művelt Nép K. 254. p., 156. p.
- 299./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom gazdálkodása... Bp., 1933, /Stephanum Ny.R.T./ /Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez. 7./ 113.p.
- 300./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20.
- 301./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Belesnay per. B. 144-180 fm, 153. fm.
- 302./ Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá válása, a parasztság nagyarányú kisajátításának kezdetei. = Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711-1790. Szerk. Spira György /Kiad./ a.: MTA Történettudományi Intézete. Bp., 1952, Akadémiai K. 245. p.

- 303./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Belezmay
per. 291 fm. B. 144-180. fm. 145-146. fm.
- 304./ U.a.: i.m. 153. fm.
- 305./ U.a.: i. m. 151. fm.
- 306./ U.a.: i.m. 153. fm.
- 307./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20.
- 308./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Belezmay
per. 291 fm. B. 144-180 fm. 170. fm.
- 309./ Wellmann Imre: A güdüllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Bp., 1933, /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez.
7./ 113.p.
- 310./ P.M.L. 1820. Fascic. 19.No 30. II. Belezmay per.
291 fm. B. 144-180. fm.
- 311./ Szántó Imre: Magyarország története /1790-1849/
/A feudalizmus válsága, a kapitalizmusba való
átmenet Magyarországon. /Kézirat. Tanárképző Fő-
iskolák. Bp., 1967, Tankönyvk. 52.p.
- 312./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Belzmay
per. 291 fm. B. 144-180, fm. 157. fm.
- 313./ U.a.: i.m. 157.p.
- 314./ U.a.: i.m. 162-163. fm.
- 315./ U.a.: i.m. 170. fm.
- 316./ U.a.: i.m. 163-164. fm.
- 317./ Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá
válása, a parasztság nagyarányú kisajátításának
kezdetei. = Tanulmányok a parasztság történetéhez
Magyarországon 1711-1790. Szerk. Spira György
/Kiad./ a.: MTA Történettudományi Intézete. Bp.,
1952. Akadémiai K. 271. p.

- 318./ Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és mozgalmi a gróf Festeticsek keszthelyi birtokain. 1711-1850. /Kiad.a./: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete. Bp., 1954, Mívelt Nép K. 163.p.
- 319./ U.a.: i.m. 163.p.
- 320./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom gazdálkodása... Bp., 1933, /Stephaneum Ny.R.T./ /Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez. 7./ 76.p.
- 321./ P.M.L. Pesti Cs. Kir. Megyetörvényszék és a Pesti Országos Törvényszék egyesített iratai. Csődpekrek VI. 1850-1862 76-77. doboz.
- 322./ Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és mozgalmi a gróf Festeticsek keszthelyi birtokain. 1711-1850. /Kiad.a./: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete. Bp., 1954. Mívelt Nép K. 157-158.p.
- 323./ Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá válása, a parasztság nagyarányú kisajátításának kezdetei. = Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711-1790. Szerk.: Spira György /Kiad./ a.: MTA Történettudományi Intézete. Bp., 1952. Akadémiai K. 271. p. S. Sándor Pál: Agrárkérdés 1848 előtt. Társ. Szemle 1948. 16.1.
- 324./ Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá válása, a parasztság nagyarányú kisajátításának kezdetei. = Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711-1790. Szerk.: Spira György /Kiad./ a.: MTA Történettudományi Intézete. Bp., 1952. Akadémiai K. 289. p.

- 325./ Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és mozgalmái a gróf Festeticsék keszthelyi birtokain. 1711-1850. /Kiad. a./: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete. Bp., 1954. Mívelt Nép K. 157.p.
- 326./ U.a.: i.m. 157.p.
- 327./ U.a.: i.m. 160.p.
- 328./ U.a.: i.m. 159.p.
- 329./ Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá válása, a parasztság nagyarányú kisajátításának kezdetei. = Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711-1790. Szerk. Spira György /Kiad./ a.: MTA Történettudományi Intézete. Bp., 1952. Akadémiai K. 289.p.
- 330./ Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és mozgalmái a gróf Festeticsék keszthelyi birtokain. 1711-1850. /Kiad.a./: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete. Bp., 1954. Mívelt Nép K. 159.p.
- 331./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-per. 291 fm. 144-180.fm.
- 332./ U.a.: i.m. 172. fm.
- 333./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm.
- 334./ Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá válása, a parasztság nagyarányú kisajátításának kezdetei. = Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711-1790. Szerk. Spira György /Kiad./ a.: MTA Történettudományi Intézete. Bp., 1952. Akadémiai K. 289-290.p.
- 335./ P.M.L. 1816. Fasci. 150. N° 20. 168 fm. 137-147. fm.
- 336./ U.a.: i.m.
- 337./ Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá

válása a parasztság magyarányu kisajátításának kezdetei. = Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711-1790. Szerk.: Spira György /Kiad./ a.: MTA Történettudományi Intézete. Bp., 1952. Akadémia K. 293.p.

- 338./ U.a.: i.m. 293. p. PCSL Gróf Festetics György instrukciói.- Sz. I.
- 339./ U.a.: i.m. 294. p.
- 340./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm.
- 341./ Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá válása, a parasztság magyarányú kisajátításának kezdetei. = Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711-1790. Szerk.: Spira György /Kiad./ a.: MTA Történettudományi Intézete Budapest., 1952. Akadémiai K. 296.p.
- 342./ P.M.L. 1816. Fascic.150. N° 20. 168 fm.
- 343./ U.a.: i.m.
- 344./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom gazdálkodása... Bp., 1933 /Stephaneum Ny.R.T./ /Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez. 7./ 125.p.
- 345./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm.
- 346./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-per. 291 fm. B. 144-180 fm.
- 347./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm. 50.fm.
- 348./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-per. 291 fm. 144-180. fm.
- 349./ U.a.: i.m. 158-159.fm.
- 350./ U.a.: i.m. 155. fm.
- 351./ U.a.: i.m. 146. fm.
- 352./ U.a.: i.m. 150. fm.
- 353./ U.a.: i.m. 153.fm.

- 354./ U.a.: i.m. 154.fm.
355./ P.M.L. 1820. Fascic. 19. N° 30. II. Beleznay-per.
291 fm. E 199-200. fm.
356./ U.a.: i.m. 155-156. fm.
357./ U.a.: i.m. B. 144-180. fm.
358./ U.a.: i.m. 158-159. fm.
359./ U.a.: i.m. 152. fm.
360./ U.a.: i.m. 161. fm.
361./ U.a.: i.m. 156. fm.
362./ U.a.: i.m.
363./ U.a.: i.m. 161.fm.
364./ Szabó Dezső: A herceg Festetics-család története.
Bp., 1928, Franklin Társulat Ny. 398, /1/ p. 1 t.
262.p.
365./ U.a.: i.m. 277.p. = Fundamental - artikel N° 3
Keszthelyi Levéltár. Georgikon Akták.
366./ U.a.: i.m. 277.p.
367./ U.a.: i.m. 280.p.
368./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm. 137-147.
fm.
369./ U.a.: i.m. 137-147. fm.
370./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Bp., 1933, /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez.
7./ 125.p.
371./ U.a.: i.m. 133. p.
372./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm,
1820. Fascic. 19 N° 30. 291 fm.
373./ Wellmann Imre: A gödöllői grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Bp., 1933, /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez.
7./ 132. p.

- 374./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm.
375./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Bp., 1933. /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez.
7./ 132. p.
376./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm.
377./ U.a.: i.m.
378./ U.a.: i.m.
379./ U.a.: i.m.
380./ Wellmann Imre: a gödöllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Bp., 1933. /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez
7./ 136-137.p.
381./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm.
382./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Bp., 1933. /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez
7./ 137.p.
383./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm.
384./ u.a.: i.m.
385./ u.a.: i.m.
386./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Bp., 1933. /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez
7./137.p.
387./ U.a.: i.m. 141. p.
388./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm.
389./ U.a.: i.m.
390./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Bp., 1933. /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez.
7./ 65. p.
391./ U.a.: i.m.142.p.

- 392./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm.
393./ U.a.: i.m.
394./ U.a.: i.m.
395./ U.a.: i.m.
396./ P.M.L. 1820. Fascic. 119. N° 30. II. Beloznay-per.
291. fm. 159. fm.
397./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168. fm.
398./ U.a.: i.m.
399./ U.a.: i.m.
400./ U.a.: i.m.
401./ U.a.: i.m.
402./ U.a.: i.m.
403./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Bp., 1933, /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez.
7./ 132.p.
404./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm.
405./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Bp., 1933, /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez.
7./ 143.p.
406./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168. fm.
407./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom
gazdálkodása... Bp., /1933, /Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez.
7./ 150.p.
408./ U.a.: i.m. 152. p.
409./ U.a.: i.m. 153. p.
410./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20, 168. fm. 137-147. fm.
411./ U.a.: i.m.
412./ U.a.: i.m.
413./ U.a.: i.m.

- 414./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom gazdaságának... Bp., 1933, /Stephanum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez.
7./ 153-154.p.
- 415./ U.a.: i.m. 155. p.
- 416./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168. fm. 137-147. fm.
- 417./ U.a.: i.m.
- 418./ U.a.: i.m.
- 419./ U.a.: i.m.
- 420./ U.a.: i.m.
- 421./ U.a.: i.m.
- 422./ U.a.: i.m.
- 423./ Magyarország története. 1526-1790. /2/ Szerk.
H. Balázs Éva, Maknai László. Bp., 1962, Tankönyvk.
557. p.
- 424./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. No 20. 168 fm. 137-147. fm.
- 425./ U.a.: i.m.
- 426./ U.a.: i.m.
- 427./ U.a.: i.m.
- 428./ U.a.: i.m.
- 429./ U.a.: i.m.
- 430./ U.a.: i.m.
- 431./ U.a.: i.m.
- 432./ Szabó Dezső: A herceg Festetics-család története.
Bp., 1928, Franklin-Társulat Ny. 295.p.
- 433./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom gazdaságának... Bp., 1933, /Stephanum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez
7./ 23-24.p.
- 434./ Szántó Imre: Magyarország története./1790-1849./
/A feudalizmus válsága, a kapitalizmusba való átmenet Magyarországon./Készítet. Tanárképző Főisk.
Bp., 1967. Tankönyvk. 61.p.

- 435./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom gazdálkodása... Bp., 1933./Stephaneum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez
7./ 26-28.p.
- 436./ Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és mozgalmi a gróf Festeticsék keszthelyi birtokain.
1711-1850. /Kiad.a./:MHA Történettudományi
Intézete. Bp., 1954, Művelt Nép K. 181-182.p.
- 437./ P.M.L. 1816. Fascic. 150. N° 20. 168 fm. 137-147. fm.
- 438./ P.M.L. Pesti Cs.Kir. Megyetörvényszék és a Pesti
Országos Törvényszék egyesített iratai. Csődperek
VI. 1850-1862. 76-77.doboz.
- 439./ Nagy Iván: Magyarország családi címerekkel és
nemzedékrendi táblákkal. Pest, 1857. 283.p.
- 440./ P.M.L. Pesti Cs.Kir. Megyetörvényszék és a Pesti
Országos Törvényszék egyesített iratai. Csődperek.
VI. 1850-1862. 76-77. doboz.
- 441./ Nagy Iván: Magyarország családi címerekkel és
nemzedékrendi táblákkal. Pest, 1857. 283. p.

FELHASZNÁLT IRODALOM

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- 1./ P.M.L.^x Beleznay perek 26. doboz
1820. fasc. 19. N° 30. I. Kutyaper 131 fm
II. Apagyilkos-
ság 291 fm
- 2./ P.M.L. Beleznay per
1816. fasc. 150. N° 20. 168 fm.
- 3./ P.M.L. Beleznay-féle válóper 24. doboz
1819. fasc. 18. N° 13. 50 fm.
- 4./ P.M.L. Végrendeletli okmányok 59/XI.
- 5./ P.M.L. Nemesi iratok kötetének gyűjteménye
"B 53"
Beleznay /1801-1806/ 12 fm.
- 6./ P.M.L. 1844. fasc. 46. N° 8. 62 doboz 25. fm.
- 7./ P.M.L. Pesti Cs. Kir. Megyei törvényszék és a Pesti
Országos Törvényszék egyesített iratai.
Csédperek VI. 1850-1862. 76-77. doboz
- 8./ P.M.L. 1848. fasc. 56. N° 2. 71 fm.
- 9./ P.M.L. Polgári perek
1835. fasc. 205. N° 4. 265. doboz

x P.M.L. = Pest Megyei Levéltár, Budapest

KÖNYVEK

- 1./ Békés István: Pest megyei barangolások. /Bp./, 1975, Kossuth K. 386.p.
- 2./ Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. Pest megye: 14-15. köt. H.6.n., Országos Monográfiai Társaság K. Sorozat 25 db.
- 3./ Kösszeghi Sándor: Nemes családok Pest-vármegyében. Bp., 1899, Hungária könyvnyomda.
- 4./ Magyarország története. 1526-1790. /2/. Szerk.H. Balázs Éva, Maklai László Bp., 1962, Tankönyvk. 661, /1/ p. 16 t.
- 5./ Magyarország története. 1790-1849 /3/ Szerk.: Mórei Gyula, Spira György Bp., 1961, Tankönyvk. 645.p.
- 6./ Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Pest, 1857.
- 7./ Nyáry Pál: A pilisi öreg kastély álma. Emlőkezés Kármán Józsefről és másokról. /Bp., 1939./ Fővárosi Könyvek. 65, /1/ p.
- 8./ Szabó Dezső: A herceg Festetics-család története. Bp., 1928, Franklin-Társulat Ny. 398, /1/ p. 1. t.
- 9./ Szántó Imre: Magyarország története. /1790-1849/ /A feudalizmus válsága, a kapitalizmusba való átmenet Magyarországon. /Kézirat. Tanárképző Főiskolák. Bp., 1967, Tankönyvk. 297. p.
- 10./ Szántó Imre: A majorsági gazdálkodás uralkodóvá válása, a parasztság nagyarányú kisajátításának kezdetei. = Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon 1711-1790. Szerk.: Spira György /Kiad./ a.: MTA Történettudományi Intézete. Bp., 1952, Akadémiai K. 472.p.

- 11./ Szántó Imre: A parasztság kisajátítása és mozgalmái a gróf Festeticsék keszthelyi birtokain. 1711-1850. /Kiad.a./: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete. Bp., 1954, Mívelt Nép K. 254 p.
- 12./ Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich uradalom gazdálkodása... Bp., 1933, /Stephanum Ny.R.T./
/Tanulmányok a Magyar Mezőgazdaság Történetéhez.
7./168, /1/ p.2.

UJSÁGOK

- 1./ Benko Imre: Belezrnayak tragédiája. = Budapesti Hirlap. 1927. november 11.
- 2./ Börzsönyi Béla: Pilisi nevezetességek. = Budapesti Hirlap. 1927. július 30.
- 3./ Farkas Klári: = Vérpadra jutott apagyilkos Belezrnay Sámuel regénye. 13 koporsó egymás mellett a Belezrnayak kriptájában. = /Nyolo/ 8 órai Ujság. 1931. augusztus 30.
- 4./ Nyáry Pál: Egy régi kastély. = Tükör. 1937. július 7.
- 5./ S. Sándor Pál: Az agrárkérdés 1848 előtt. Társadalmi Szemle 1948.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	2 oldal
BIRTOKTÖRTÉNET	4
Beleznay birtok története	5
A földbirtok irányítása	10
GRÓF BELEZNAY SÁMUEL CSALÁDJÁNAK TÖRTÉNETE	13
A szerencsétlen házasság	15
A Beleznay gyermekek nevelése iskoláztatása	26
Az ifju gróf a börtönben	31
Apagyilkosság	34
MAJORSÁGI GAZDÁLKODÁS KIALAKULÁSA	41
URBÉRRENDEZÉS	52
Az urbéri rendelet	53
Az urbéri rendelet végrehajtása	57
A PIACI LEHETŐSÉGEK IDŐLEGES KISZÉLESEDÉSE	61
MAJORSÁGI GAZDÁLKODÁS URALKODÓVÁ VÁLÁSA	69
A majorsági gazdálkodás uralkodóvá válása ..	70
Irtásföldek kisajátítása	73
Telekcsonkítás	76
Bérletek továbbélése	78
A JOBBÁGYSÁG ÉLETKÖRÜLMÉNYEINEK ROSSZABODÁSA ...	81
A munkarend megszervezése	82
A robotterhek súlyosbodása	84
A dézsma növekedése	88
A szelléresedés előrehaladása	90
A majorsági cselédek	92
A pénzes munkások	95
Pilis szarnoka	98
Idegenekkel szembeni magatartás	103

MEZŐGAZDASÁG ÉS IPAR	104	oldal
Gazdasági ismeretek fejlesztése	105	
Földművelés	107	
1./ Gabonatermelés	107	
2./ Szőlőtermelés	111	
Állattenyésztés	115	
Ipar	120	
UTÓSZÓ.....	122	
ISMÉSZÁRMAZÁSI TÁBLA	125	
BELEZNAY CSALÁD BIRTOK-MEGOSZLÁSA	126-127	
CIMER	128	
JEGYZETEK	129	
FELHASZNÁLT IRODALOM	157	
Levéltári források	157	
Könyvek	158	
Ujságok	160	
TARTALOMJEGYZÉK	161	